

ENGİZİSYON MUHAKEME USULÜ VE 1670 EMİRNÂMESİ

Vasfi Raşit Seviğ

I

XIII üncü asırdan itibaren beyleri ve kiliseyi yargı erklerinden Krallık lehine mahrum etmeye çalışan bir hareket başlamıştı. Krallık istediği neticeyi elde edebilmek için eski görev ve yetki kaidelerini değiştiriyordu. Suçun işlendiği yer mahkemesinin salâhiyetini suçlunun ikametgâhı ve yakalandığı yer mahkemelerinin salâhiyetlerine getirip ekliyordu (1). Prevention (dâvaya evvelâ el koymak) ve görülmesi Kralî mahkemelere ait vak'alar (Kralî vakalar) nazariyeleri istenilen sonuca varmak için «appel» ile birlikte kullanılan vasitalardandı. Artık krallığın kazandığı ezici muzafferiyet karşısında bu görev ve yetki nazariyeleri 1670 emirnamesinde oldukça geniş bir değişikliğe tâbi tutuldu. Şöyle ki :

a) Suçun işlendiği yer dâvayı görmeye tek salâhiyetli mahkeme olarak kabul edildi. Binaenaleyh suçlunun ikametgâhı mahkemesi ile suçlunun yakalandığı yer mahkemesi davayı görebilmekten men ediliyorlardı.

Parlöman başkanı «de Lamoignon», pratikte hâsıl olabilecek mahzurları ileri sürerek suçlunun ikametgâhı veya yakalandığı yer mahkemelerinin selâhiyetlerinin muhafaza edilmesi reyini müdafaa eyledi.

Emirnameyi hazırlayan Pussort suçlunun «kesin olarak bir yargıca mazhar kılınmış olmasının önemini» beyan ederek Lamoignon'un isteklerini reddettirdi. Bununla beraber mağdur şikâyetçi şikâyetini suçun işlendiği yerdeki yargıçtan başka bir yargıca götürdüğü ve suçlu da yüzleştirmede ilk şahit ifadesinin okunmasından evvel tabii hâkimine götürülmesini istemediği takdirde dâva salâhiyetsiz mahkemenin önünde devam ederdi.

b) 1670 emirnamesi lâyihası kralî vak'aları tahdidî bir tarzda saymakta idi. Daha evvelki emirnameler krallığın yetkileri içine giren bir iki vak'ayı zikrettikten sonra maddeyi şu cümle ile bitiriyorlardı: «ve dğer krallığın hakkına giren vak'alar».

Lâyihayı kaleme alanlar beyler ile krallık arasındaki mücadelenin krallığın galebesi ile bitmesinden sonra artık son ihtiyati şartın muhafazasını fazla görmüşlerdi. Son derece muhafazakâr olan Başreis Lamoignon eski kaydın muhafaza-

(1) C.M.U.K. § I; Madde 9, fık. 1 e bakınız.

zasında ısrar etti ve uzun uzun konuştu ve kazandı. Binaenaleyh kralî haller eski vaziyetini muhafaza ediyorlardı.

c) Kral yargıçlarının bey yargıçları üzerinde haiz oldukları (Prevention) hakkına gelince, lâyiha beylik adaletlerini yıkan bir hükmü ihtiva eyliyordu: «Yargıçlarımız kral yargıcı olmayan aşağı derecede yargıçlar ile aynı günde «information» yapmışlar ve müzekkere çıkartmışlarsa davayı görmek salâhiyeti kendilerine ait olacaktır.» Demek ki beylik mahkemelerine kral memurlarının dikkat ve ihtimamından kaçmış davaları görmek kalıyordu. Muhafazakâr Lamoignon geçmiş muhafaza ediyordu. Çünkü Lamoignon için mesele bir adalet ve bir mülkiyet meselesi idi. Pussort beylik yargıçlarından çoğunun ilmi ehliyetten mahrum, kifayetsiz kimseler olduğunu, adliyenin idaresinin beyler için çok külfetli bulunduğunu söyledi ve nihayet krallığın haklarını açıkça iddia eyledi: «Jus Gladii (Kılıcın hakkı) denilen ve kralın tebaası üzerinde haiz olduğu cezaî adaletin hakiki mülkiyeti kraldadır. Kral bu hakkını memurlarına nakletler». Bununla beraber krallık, beylik adaletini hiçe indirmek cür'etini gâsteremedi. Bu sebepten tartışmalar esnasında «prevention» imtiyazının bütün kral yargıçları hakkında tanınmayacağı, yalnız Bailliler ve Seneşaller hakkında câri olacağı kabul edildi. Pussort bu tâdile taraftar oldu.

Prevention'un kullanılabilceği bir zaman tâyin ve tesbit edildi; bu zamanın gelmesinden evvel beylik mahkemeleri aleyhine prevention câri olamazdı. Pussort bu tâdili kabul etmemiş olmasına rağmen tâdil emirnameye girdi.

1670 emirnamesinin Prevention'da yaptığı yenilik müesseseyi kral yargıçları arasında da câri kılmış olmasıdır. Baillilerin cinayetin işlenmesinden 3 gün sonra davaya prevot'ler aleyhine el koyabilecekleri kabul edildi. Emirname Prevot'lerin, asilzâdelerin işleyecekleri cinayetleri görmeğe yetkileri olmadığı hakkındaki eski kaideyi muhafaza eyledi.

d) Emirname appel'i uzun uzadıya düzenlemişti. Fakat bu sahada da beyler üzerine ezici bir zafer kazanmış olan krallık zaferini emirnamede açık ve resmî bir şekilde tescil etmeğe tenezzül etmedi.

Kral yargıçları aynı zamanda ve daima appel yargıçları idi. Beylik yargısı cezada asla ikinci derecede yer almazdı.

e) Kilise yargısı «müşterek suç» ve imtiyazlı haller nazariyesi yüzünden daima saha kayıp ediyordu (1).

(1) "Kralî haller" beylik mahkemelerinin salâhiyet ve vazifeleri dahilinde olan davalardan kralın kendi mahkemelerinin vazife ve salâhiyeti içine aldığı işlere (davalara) itlak olduğunu arzetmiştim. İmtiyazlı haller yani görmesi kilisenin imtiyazı kılınmış davalar ise kilise mahkemelerinin görev ve yetkileri içine giren davalardan kralın evvelâ kilise ile müştereken ve fer'an bakabileceğini, sonra da münhasıran kendisinin el koyacağını kesin olarak iddia etmiş olduğu davalara itlak olunur. Kralî davalarla imtiyazlı davalar

İmtiyazlı halleri anlatmakta daha ileri gitmeden evvel «merci imtiyazı»nın mahiyeti hakkında biraz tafsilât arz edeyim: Bu imtiyaz her Klerkin yalnız ve yalnız kilise mahkemelerinde yargılanabilmesi imtiyazı idi. Galyanın Romalılar tarafından fethinden ve hıristiyanlığın galebesinden sonra verilmiş olan bu imtiyaz orta çağda gelişmesinin kemaline ermişti. Başlangıçta bu imtiyaz yalnız despotlar gibi büyük rütbeli keşişler haizdi. Sonradan imtiyaz bütün Klerklere teş-

gayede birleşir: Adalet esas itibarıyla krala ve bu hususta kendi yerine koyduğu mahkemelere aittir. Eğer bazı davaların her davanın tabii hâkimi olan kral hâkimlerine gitmekten şu veya bu sebepten alıkonmuş ise kral hâkimleri o davaların cereyanını tekrar kendilerine çevirmekle ödevlidirler.

Demek ki, krallık halleri ve imtiyazlı haller adli hâkimiyeti kral lehine tesis etmek için yaratılmış kavramlardır. Bu kavramlardan birincisi beylik adaletinden davaları ve davacıları çekip almak suretiyle onların içlerini boşalttı.

Kralî haller kavramı bir zaman için dar ve mahdut bir halde kaldı; o dar fikir şu idi: Beylik adaleti yani aşağı derecede bir adalet kralın şahsını veya maddî menfaatlarını yahut otoritesini ilgilendiren bir davaya bakamaz. Binaenaleyh kralın şahsına dil ile veya el ile yapılan tecavüzlerin, kalp para basmanın, kralın himayesinde bulunan şeylere ve kimselere tecavüzün teşkil eylediği suçları muhakeme etmek ödevi krala aitti. Sonra gittikçe kavram genişletildi: Kralın sulhun; âmme imtiyazının koruyucusu olduğu fikri yol aldı, âmme intizamını bozan her fiil kralî haller arasına alındı. Binaenaleyh silâh taşımak, yol kesmek, silâhlı olarak hırsızlık etmek gibi önemli işler kralî haller içine alındı. Sırf hukuki olan meseleler dahi meselâ şiddet kullanılarak gasp edilmiş zilyetliğin (Medenî Kanun madde 894 mukayese ediniz) iadesi davası kralî haller içine alınmıştır.

Kral âmme intizamının koruyucusudur fikri kilise yargısının haiz olduğu imtiyaz mucibince ödevli ve görevli olduğu hallerde dahi tatbikini bulacaktı; belki de daha müessir bir tarzda bulacaktı. Bir cleric (klerk) bir suç işlese işe bakmağa kilise yargısı ödevlidir: Buna «salâhiyetli merci imtiyazı» veya «keşişliğin imtiyazı» denir. Fakat kralın memurları hâdisede âmme intizamına yapılan tecavüzün tenkili meselesi de bahis konusu olduğunu iddia eylediler. Kilise adaleti tenkili gaye olarak almamış, suçluyu ıslah etmeyi çave edinmiş bulunmasından kilise mahkemelerinin verdikleri cezalar da ibreti müessire olmak hassası yok idi. Bu hal krallık memurlarının iddialarına kuvvet veriyordu: Âmme intizamından sorumlu olan kral o intizama yapılan tecavüzleri cezasız bırakamazdı.

Hülâsa âmme intizamı fikri hem kralî hallerde hem kilisenin imtiyazına giren imtiyazlı vak'alara temel teşkil ediyordu. Buna rağmen her iki müessesenin gelişme istikametleri bir açının iki kenarı gibi birbirinden ayrılıyordu.

Şu veya bu suçun kralî hâdiselerden olmasının neticesi basit idi. Beylik yargıcının elinden bütün davalar kesin olarak alınıyor ve davaları krallık mahkemesi yargıçları görüyorlardı. Fakat kilise adaletinde bir yargının yerine diğer bir yargının ikamesi kralî hâdiselerde olduğu gibi basit bir iş değildi. Çünkü kilisenin ödev imtiyazı hem mutlaktı, hem de her iki yargının cezaî takibi başka başka gayeler güdüyordu. Bu sebepten kralın takibi kilise mahkemesinin takibine gelip ekleniyordu ve o takibi tamamlıyordu. Fiil hem krallık ve hem kilise yargılarının selâhiyetine giren ve bu iki selâhiyete «müsterek suç» olması dolayısıyla hem kilisenin imtiyazından ötürü kilise yargısı tarafından takip edilmesi hem de âmme intizamını bozmuş bulunması dolayısıyla ikinci bir davanın kralî adalet huzurunda kurulması iktiza ediyordu. Bir fiil için iki davanın cereyan eylemesindeki mahzurlar üzerinde durmakta faide yoktur. Her iki dava birbirine zıt iki hükme varabilirdi. Krallık

mil edildi. Orta çağda sayıları pek çok olan Klerk kimlerdi? Orta çağda kilise adamları ya manastırların disiplin ve kaidelerine tâbi olarak yaşarlardı veya asrın, yani zamanın içinde ve icabı dairesinde yaşarlardı; dinin kaidelerine ve disiplinine uygun olarak, bir tarikata mensup olarak yaşayanlara (Regulier, kaideye uygun keşiş) kaideler dışında asra göre yaşayanlara (Seculier ki asır mânasına gelir) denirdi. Sekülye keşiş, manastırın kaideleri dışında yaşayan keşiş idi. Seculier tâbiri dilimizde dünyevî, dünyaya ait tâbiri ile ifade edilir. Orta çağda yalnız, frenk tâbiri ile asrın içinde yaşayan tâbirimizle dünyevî olan Klerk yoktu; asrın hayatı ile yaşayan yani çeşitli meslekler ifa eden Klerkler de vardı, bunların içinde ticaretle meşgul kasaplık eden, meyhanecilik yapan hattâ hokkabazlık, maskaralık eden Klerkler vardı. Asrın hayatı içinde yaşayanların evlenmeleri yasak olmadığından evlili Klerkler de vardı. Bu Klerkler arasına «sefil kimseler» diye anılan öğrencileri, dulları, yetim ve öksüzleri, haçlı ordularında askerlik etmiş ve edenleri katmak lâzımdır. Klerk sınıfının bu kadar genişlemesine karşı kilise gerçi tepki gösterdi. Fakat papalığın III. Paul tarafından kurulan ve 100 sene devam etmiş olan sonsuz otoritesinin son mümessili bulunan ve 1300 senesinde Roma'ya geleceklerin günahlarından affedileceğini ilân ederek bütün Avrupayı Roma'ya, ayağına getirmiş ve sofraya oturduğu zaman kendisine kralları hizmet ettirmiş VIII. Boniface, evli Klerklerin de imtiyazdan istifade

mahkemesinin mahkûm ettiğini kilise yargısı tebric eyleyebilirdi. Bu sebepten 1580 tarihi MELUN emirnamesi iki dava arasında, hiç olmazsa hazırlık tahkikatında bir koordinasyon vücutte getirmeye çalıştı. Fakat hepsi nafîle idi. Eğer kilise krallığa beklediği fırsatı vermemiş olsa idi krallık asla içine girdiği çıkmazdan bir türlü kurtulamaz ve kilise mahkemelerinin salâhiyetlerini ellerinden alamazdı. Lyon şehrinde 1245 yılında toplanan dîni kurul (concile) keşişlik mesleğine girmiş bir kimsenin (klerkin) hristiyanı katiller vasıtasıyla öldürtmesini o kadar kötü, o kadar ağır bir iş olarak gördü ki böyle bir hal vukuunda klerkin keşişliğin kutsal karakterini derhal ve bihakın kayıp edeceğine tereddüt göstermeden karar verdi; keşişliğin kutsal karakterini kayıp eden Klerkin aynı zamanda keşişliğin kilise mahkemeleri tarafından muhakeme edilmesi imtiyazı da kalkmış oluyordu. Binaenaleyh lâik adalet kendisine terk edilmiş veya teslim edilmiş Klerki muhakeme etmeğe yetkili oluyordu. Artık bu açılan gedikten her şey, her cüretli karar geçebilecekti. XIV üncü asırda hükümdarın şahsına söz ile veya hareketle yapılacak taarruzlar da bir hristiyanı öldürtmek kadar ağır gözüktü ve binaenaleyh suçun aynı olarak görülmesi aynı sonuca vardı. XVI ncı asırda bir türlü ıslahı hal etmeyen Klerkler hakkında da aynı karar alındı; XVII inci asırda âmme imtiyazını bozan ve imtiyazlı adı verilen hâdiseler hakkında kral mahkemelerinin yetkileri kabul edildi. Binaenaleyh artık ağır suçların muhakemesi kralın mahkemelerinin eline geçiyordu.

Krallık, davalarının görülmesi kendi mahkemelerine geçen «Kralî hâdiseler» ile «imtiyazlı hâdiseler»i teker teker saymaktan veya her birini tarif eylemekten daima kaçınmıştır. Bu da kralî veya imtiyazlı hâdiselerin durmadan artmasına imkân veriyordu. Gerçi Klerk eski imtiyazlarından kısmen olsun istifade etmekte devam eyleyecek ve hazırlık tahkikatı krallık ve kilise adamları tarafından iştirak halinde yapılacaktı. Belki bu hazırlık safhasında kilise yargıcı daha üstün basacaktı. Fakat her muhakemede esas olan hüküm krala ve yargıçlarına ait olacaktı.

edecekleri esasını koydu. Boniface bir kimsenin Klerk olup olmadığı ihtilâflı bulunduğunda Klerk olup olmadığının tâyininin kiliseye ait olacağı prensibini de koydu. Klerkliğin fârikası keşiş elbisesi giymek ve başının tepesindeki kılları yuvarlak şekilde kırtırmak idi. Boniface'nin otoritesini yıkan ölümüne sebep olan devlet idaresini papasların elinden alıp hukukçulara tevdi eden Fransa Kralı Güzel Filip kilisenin eskici ve berberleri dahi kralın adaleti dışında tutan Klerkler imal eylemekte olmasından haklı olarak şikâyet eylemiştir.

İmtiyazın taallûk ettiği işlere gelince: Klerke taallûk eden her işe bakmak kilise mahkemelerinin salâhiyetine girerdi. Dâvada bir Klerk bahis konusu oluyorsa dava ister hukuk ister ceza davası olsun, taraflardan ister biri, ister ikisi de Klerk olmasın, iş imtiyazlı olur ve imtiyaza tâbi tutulurdu. Bu kaidenin tek istisnasını kilise mahkemelerinin feodalite teşkilâtından doğan arazi davalarına bakamaması teşkil ederdi. Mülk davalarının görülmesi daima seculier yargıya (lâik cismanî yargıya) yani feodalite teşkilâtından doğan adalete ait idi.

İmtiyaz prensibi mutlak; çünkü kilisenin şanını büyütmek ve bağımsızlığını korumak için konmuştu; yoksa sanılabileceği gibi Klerkin menfaati için konmamıştı. Binaenaleyh, a) Bir Klerk kendisine ait bir dâvadan ötürü dünyevî bir mahkemeye başvurur veya davalı olduğu takdirde davacının fiil ve hareketi ile tabii hâkiminden mahrum bırakılmış olursa lâik mahkemenin vazifesizliğini bildirmesi lâzımdır. b) Lâik bir mahkeme Klerke ait bir davaya kendiliğinden el koyamazdı; bu hal ekseriya ceza işlerinde gözükürdü. Kilise mahkemesi yargıcı talep ederse iş kilise mahkemesine gönderilmelidir. Lâik hâkimi yükleyen bu mecburiyet afaroz gibi bir müeyyide altına alınmıştı. c) İmtiyazın mutlak mahiyeti kiliseyi de bağlardı. İstahî hal eylemesi mümkün olmadığından veya dinden çıkmış bulunmasından ötürü Klerkin «dünyevî kol» diye ifade edilen lâik adalete teslimine mecburiyet hâsıl olunca kilise evveleminde Klerki sıfatı ruhaniyesinden tecrit ederdi; başka türlü lâik adalet müdahale eyleyemezdi. Bu tarihçeyi arzettikten sonra 1670 emirnamesi tasarılarında mevcut hükümlerin izahına geçeyim.

Müşterek suçun muhakemesinin kilise mahkemesinde yapılması ve oraya gönderilmesi istenmedikçe lâik mahkemeler tarafından görülebilirdi, bu takdirde de salâhiyetli yargıç bailliler ile seneşaller idi; fakat asla beylik yargıçları salâhiyetli değil idier. İmtiyazlı hâdiselere gelince kral mahkemeleri kendilerinde derdest bulunan davaları asla ellerinden çıkartmıyorlardı. Moulins emirnamesi kral mahkemelerine suçlu keşişi, davası bitinceye kadar ellerinde tutmağı emrediyordu. Fakat davayı bitirdikten sonra suçlu kilise mahkemesine tevdi edilirdi; çünkü kilise yargıcının da imtiyazlı hâdiseye giren müşterek suçu muhakeme etmesi lâzımdır. Demek ki kral yargıçları suçlu keşişi kilise yargıçlarına vermeden evvel kendileri muhakeme edecekler ve sonra vereceklerdi. Kral mahkemeleri suçluyu kilise yargıçlarına imtiyazlı suçun cezasından dolayı hâpiste tutmaları

şartıyla vereceklerdi; kilise bu mükellefiyetine rağmen suçluyu tahliye ederse hâkimleri sorumlu tutulurlardı. Notta da arzylediğim gibi iki yargıcın işe birbirinden sonra müdahale eylemesi mahzurlu neticeler veriyordu. Her iki tahkikatı, her iki muhakemeyi bir muhakemede birleştirmek istendi. Moulins'de çıkartılan 1580 emirnamesi bu gayeyi gerçekleştirmek için kiliseye mensup kimsefer hakkında imtiyazlı vakaların sebep olacağı takibatta, tahkikatın kilise ve kral yargıçları tarafından müştereken yapılacağını emretti. Emirname bu müşterek tahkikat esnasında kral yargıçları kilise mahkemesi dairesine gideceklerini de tasrih eyledi. Her iştirak ortaklar arasında ihtilâf ve geçimsizlik kaynağıdır. 1580 emirnamesi kralın hakları ile kilisenin kadim imtiyazları arasında bir uzlaşmaya varmayı hedef ediniyordu. Mademki 1670 de yeni bir emirname çıkartılmakta idi, o emirnamede tahkikatı şirket halinden kurtarmak gerekmez mi idi? Emirnamenin lâyihası buna teşebbüs eyledi ve kilisenin salâhiyetini sırf dinî suçlara kısıtı. Bu makul bir hal tarzı idi. Fakat parlöman birinci başkanı burada da mâziyi müdafaa eyledi. Kilisenin imtiyazlarının üzerinde dinin mukaddes merasiminin yapıldığı ve otel denilen (taştan veya tahtadan yapılmış) kutsal masaya bağlı bulunduğunu ve bin dört yüz senenin o imtiyazları teyit etmekte olduğunu ileri sürdü ve kralı düşünmeye dâvet eyledi. Pussort sivil kuvvetin haklarını müdafaa eyledi: «Kralın kasti kilise yargısını daraltmak ve kısmak değildir, sadece düzenlemektir.... Ruhani meseleler tamamiyle kilise yargıçlarının disiplin kudretlerine bırakılmıştır.... Maddenin teamüle muhalif olduğu inkâr edilemez; fakat akla ve hikmete uygundur.... Kralın yargıçlarını diğer bir yargıcın muavini kılmakta saygısızlık vardır.» Lamoignon geleneğe ve dinî duygulara dayanıyordu; Pussort aklın hâkimiyetini hakem kılıyordu. Koyu taassup devri olan XVII inci asırda akla yer verilmemişti, aklın saltanat ve hâkimiyeti bir asır sonra (XVIII inci asırda) başlayacaktı.

Fransa'nın meşhur idare adamlarından Talon, Lamoignon'un tarafını tuttu. Krallığa karşı bağlılığını bildirdikten sonra «Kilisenin bahis konusu olan imtiyazının emirlerin (prenslerin, kralların) kiliseye bir lütufları olduğu hakikattir. Bu lütuf kralların dindarlıklarının ve keşişlerin vazifelerindeki kutsivete hürmetlerinin neticesidir. Gerçi kralların kendinden evvelki kralların (seleflerinin) vermiş oldukları imtiyazları geri almak ve tahdit etmek yetkileri dahilinde ise de.... imtiyazların muhafaza edilmesi lâzımdır.... Bu imtiyaza bir sınır çekmek kâfi gelir, çünkü bu sayede müşterek çalışmanın doğurabileceği kötü tesirler düzeltilebilir; konacak sınır birçok şeye, bütün keşişlerin şikâyete kalkışmalarına mâni olur; Roma imparatorlarının, Şarleman tarafından yenileştirilmiş emirnameleri ile konmuş ve bin dört yüz sene devam eden bir iktisap ile teyit edilmiş bir imtiyazın kaldırılması bizzat Papanın şikâyette bulunmasına meydan verir.» Talon'un bu şiddetli muhalefeti kralı düşündürdü. Halbuki kral adalet şûrasında tasarının imtiyazın aleyhinde bulunulan iki maddesine pek taraftar olmuştu. Tasarıdan maddeler kaldırıldı, yerine statükoyu muhafaza eden bir madde kondu, (Statüko tâ-

birini Mecelle «işi bulunduğu hal üzere devam ettirmek» bâbiri ile ifade eyledi): «Bundan evvelki madde ile kilise mensuplarının istifade eyledikleri imtiyazlara muhalif bir hüküm koymağı kastetmiyoruz.» Fakat emirname müşterek tatbiki düzenlemediğinden müşterek tahkik için ayrı bir emirname yapmak gerekti; binaenaleyh 1678 emirnamesi 1580 tarihli Mulin emirnamesini geliştirdi ve parlömanların alınganlıklarına mâni olacak bir hüküm koydu; parlömanda bir keşiş hakkında adlî bir muamele yapıldığı zaman keşişlerin müşavir Klerklerinden birini mahkemenin tâyin edeceği lâik müşavirlerle teşrik eyleyeceği emredildi. Bundan sonra Temmuz 1684 declaration, 1695 tarihli kilise yargısına dair genel emirname ve 4 Şubat 1711 deklarasyonu çıktı.

f) Ortaçağın başlarında hâkim olan iktisat şekli ziraat yani köy iktisadı idi. X inci asrın sonunda birinci haçlılar seferinin neticeleri ticaretin gelişmesine, kasaba hayatının ilerlemesine, para iktisadına ve ticaret ile sanayiın sıkı bir surette düzenlenmesine vücut verdi. Ticaretin gelişmesi ve nüfusun artması ziraatte değişiklik vücut getirdi.

Kasaba hayatının canlanması kasabaların hukukî veya siyasî bağımsızlıklarını hızlandırdı.

Fakat kasabaların bu bağımsızlık karakterlerinin gayesi ve şekli çok çeşitlidir. XIII üncü asırda «komün» hareketinin durması üzerine hukukî nazariyelerin kurulması başladı ve «komün» lerin idaresine ait kaideler kondu. «Komün», «belediye» ve «hürriyet» kavramları birbirine bağlandı. Adalet huzurunda «mer» (Belediye Reisi) tarafından temsil edilen «komünlü şehirler»le beyin bir naip ile temsil edildiği komünsüz şehirler -ki onlara «bateices» adı verilirdi- arası tefrik edildi. Krala ait olan şehirlere de «İyi şehir» (bonne ville) itlak edildi.

Şehirin idaresi şekline göre «konsül», «mer», «echevin», «syndic» elinde idi.

1 — M e r - Merlerin tâyini ya komün tarafından veya tâcir «gildleri» (1) tarafından seçilmek suretiyle olurdu. Bazı yerlerde mer, kral tarafından kendisine arz edilen listede yazılı kimselerden biri seçilemek suretiyle de tâyin edildiği gibi merliğin irsî olduğu şehirler de vardır.

Mer bazı yerde temsil ettiği belediye meclisinin (echevin-eşövenlerin) icra organıdır. Diğer bazı yerlerde adlî, malî, idarî geniş yetkilere maliktir. Komünün kuvvetlerinin şefidir; şehrin anahtarlarının muhafızıdır. Hazinesinin idaresi ona ait olduğu gibi bütün toplantıların da başkanıdır.

2 — Eşövenler - Merden sonra belediye meclisini teşkil eden eşövenler gelir; hepsi de şehir halkından olacaktır. Şehir derneği (halkın vücut getirdiği

(1) GİLDE, CHİLDE, GUILDE ortaçağda tüccar loncaları tarafından kurulmuş karşılıklı yardım cemiyeleridir.

umumî toplantı) tarafından seçilirler; bazan da «cooptation» yolu ile tâyin edilirler. «Cooptation» diye bir meclisin kendi azalarını kendisi seçmesine denir. Ban hakkı (nizamname yapmak hakkı) eşövenler meclisine aittir. Malî ve idarî hükümleri onlar koyarlar, mesalih-i cariye'yi onlar görürler.

3 — Konsüller - Konsülalıklar olan şehirlerde icra kudreti konsüllerin (ki dilimizde konsolos diye ifade edilir) elindedir. En azdan ik, en çoktan yirmi dört olan konsüller eşit yetki ve kudrete maliktirler. Tâyinleri çeşitli usullere tâbidir: bazan bey, halka bir liste verir; halk da konsüllerini o listede adları yazılanlar arasından seçer. Çok kere bir sene için seçilirler. Seçmenler ya şehir derneğidir; yahut müntehib-i sâni diye ifade etmiş olduğumuz ikinci derecedeki seçmenlerdir, yani seçim iki derecelidir: Dernek doğrudan doğruya konsülleri seçmeyip, konsüllerin seçilmesini kendilerine bırakacağı seçmenleri seçer. Konsülleri bazan da şehirin zengin tâcirlerinden mürekkep dar bir seçmen heyeti seçer. Fakat yavaş yavaş seçim usulü bırakılarak yerine cooptation usulü (konsüllerin, halefleri olacak yeni konsülleri kendilerinin seçmeleri usulü) geçirildi. Konsüller haleflerini kendilerine verilmiş bir listeden seçerlerdi. Liste zenginlerin oyları ile (seçmeleri ile) tanzim olunurdu.

4 — Syndikler ve yeminliler (jure'ler) - Syndikler beyin memuru olan prevot'un karşısında kasaba birliğinin menfaatlerini temsil eden geçici başkanlar idi. Syndiklerin yetkilerinin genişliği hale göre değişik idi. Bazan tam bir idarî yetkiye malik idiler ve şehri taahhüt altına sokabilirdi.

Şehirlerin adalet icra etmek hakları - Şehirler için en esaslı görülen hak adalet icrası hakkı idi.

a) Kralın veya beyin prevot'sunun bulunduğu şehirlerde adaleti provo icra ederdi. Provo adaleti icra ederken çok kere «boni viri» (iyi erkekler) denilen kimseleri yanlarına yardımcı olarak alırlardı. Lâtince bir tâbir olan «Boni virin» nin Fransızcası hâlâ adliyyede kullanılmakta devam edilen «prud hommes» dir. Us sahibi, afif (iffetli) adam demektir (1). Prud'homler istisnaen halk tarafından seçildiği takdirde ceza işlerini yargılama yetkisini haz olurlardı. Fakat çok kere bunlar zabıta vazifesini görürler ve ufak işleri muhakeme ederlerdi. Fakat kasabayı bey temsil ettiğinden beyi ile adlî bir ihtilâfa düşen kasaba halkının tümü kendilerini beye karşı adalet huzurunda temsil edecek bir mümessil, naip seçip tâyin etmeğe mecburdurlar.

b) Konsüllüklerde çok çeşitlilik vardı. Şöyle ki:

1) Çok kere bey adaletin bir kısmını icra etmek hakkını muhafaza eyledi. Konsülalıkların yargı erki çok kere beyin yargıcı tarafından hemşehrileri (burju-

(1) Bugün işveren ve işçi arasındaki ihtilâfları sulh yolu ile çözmek için yarı işverenlerden, yarı işçilerden mürekkep ve seçim ile seçilen heyet üyelerine itlak olunur.

valar) aleyhine yapılan tahkikata katılmalarından doğardı ve bazan da bu iştirak ile kalır ve binaenaleyh prevoluk şehirlerindeki sistemin aynı olurdu. Yalnız konsüllüklerde fazla olarak konsüllerin hukuk davalarının münazaasız onlarını görmek yetikleri vardı ki bu da onlara hakem kararları vermek yetkisini verirdi. Fakat kabahatlerde, yani zabıta meselelerinde, yola ait meselelerde ve konsüllerin koydukları nizam ve emirlere karşı işlenen kabahatlerde yargı erki konsüllerde idi; bu yetki de çok genişletilmeğe müstaittir. Bu sebepten bazı konsüllüklerde yargı erki bey ile konsüller arasında paylaşılmıştı: Ceza dâvaları beye, hukuk dâvaları konsüllere bırakılmıştı. Fakat güneyde Provence ve Toulousain'de konsüller hem ceza ve hem hukuk dâvalarına bakarlardı. Beyin namına adalet işlerini çevirmeye memur (Viguiet, vicarius) olan kimse de yalnız hükmün tefhiminde bulunmakla kalırdı.

c) Komün olan şehirlerde ise yargı sahasındaki nüanslar (ince farklar) daha az karışık ve mürekkep idi. Meselâ «Dijon» da olduğu gibi beyin yüksek adaleti kendinde muhafaza eylemesi istisnai bir hal idi. Orta ve aşağı adalet daha ziyade eşövenlerde idi. Komüne karşı yapılmış teaddiler ile komünün koymuş olduğu nizam ve emirlere riayetsizlikten doğan suçların muhakemesi de eşövenlere aitti, yani eşövenler orta ve aşağı adaletten başka disiplin adaletini yani belediye adaletine de sahip idiler.

Bazan hukuk ve ceza dâvalarını görmeye yetkili eşövenler mahkemesi ile merlerin ve jurelerin mahkemeleri birbirinden ayırt edilmmişti. Bey şehir halkından birini takip eylemek istediği zaman eşövenler mahkemesine müracaat eylemeğe mecbur idi. Disiplin takibatına, münazaasız dâvalara bakmağa ve komünün memurlarını muhakeme etmeğe merler ve jureler mahkemesi yetkili idi. Böylece şehirin yargısı eski beylik adaleti ile eski komün adaletinin yerine geçmişti. Hemşehirlilere karşı verilen cezalar sürgün, evinin yıkılması ve para cezasıdır.

f) Şehirlerin mer, eşöven, konsül ve sâirenin yargı erkleri ile 1670 emirnamesi meşgul olmamış ve kasabaların haklarını hiçbir suretle değiştirmemişti. Her yerde basit polis işleri ellerinde bırakılmıştı. Umumî sınıflar meclisinin kasabalar için istediği ve Moulins emirnamesinin kasabalara tanımış olduğu hak bundan ibaret idi. Bununla beraber Moulins emirnamesinin hükümleri kasaba yani belediye yargısının elinden hukuk dâvalarını alıyor ve onlara sadece ceza dâvalarını, o da kendilerinde derdest bulunduğu takdirde bırakıyordu. Fakat şehirlerin çoğu teker teker yüksek adaleti kayıp etmişti. Bununla beraber krallık bu gasıplara pek muvaffak olamıyordu. XIV üncü Louis zamanına ait bir vesika bu dramlardan birini bize ifşa eder; vesika «Colbert» in «Talon» a göndermiş olduğu ve «Hainaut» ta ilga edilmiş (kaldırılmış) eşöven adaletinden bahseden bir mektuptur. Bize bu serhat eyaletlerden gelen haberlerden anlaşıldığına göre fikirlerde kendilerinin (halkın) olan eşövenlik adaletinin ilgası ve memlekette kul-

lanılan usul dairesinde mahkemeler kurulması kadar kötü tesir bırakan bir şey yoktur; çünkü memurların çoğunun memuriyetlerini halktan, haklarından fazla para çekmek için satın almış bulunmaları halka tesir etmektedir". Colbert (Kolbert) mektubunu memuriyetlerin el altından satın alınarak eski hali iade etmek lüzumunu beyan ile bitiriyordu. Hükümetin icraatı Flandr eyaletinin ötedenberi beslediği komüncü fikre çarparak parçalanmıştı.

Güneyin bazı şehirlerinde de mukavemetle karşılaşmıştı. Netice olarak denebilir ki umumiyetle şehirler büyük inkılâba kadar, yani emirnamenin neşrin-den bir asır ve bir kaç sene sonrasına kadar ceza mevadında muhakeme etmek ve hüküm vermek hakkını muhafaza etmişlerdir.

Yukarıdaki izahat ile Krallık yargıçlarının diğer yargı erkleri önündeki vaziyetleri ve yetkileri tesbit edilmiş oluyor.

Krallığın mahkemeleri arasında bir kaç da istisnai mahkemeler yani fevkalâde mahkemeler yer almış bulunuyordu. Emirname bu istisnai mahkemelerin bir çoğu hakkında mevcut kanunlara atf ile iktifa eyliyordu; yalnız bir tanesini, diğerlerinden çok daha önemli olanını öteki istisnai mahkemelerden ayırarak bilhassa tanzim eylemiştir. Özel bir tanzime mazhar olan istisnai mahkeme mareşallık prevot'ları mahkemeleri idi.

Başlangıçta tamamiyle askerî olan bu mahkeme yavaş yavaş hâkimiyet sahasını genişletti. Prevot'luk mahkemeleri Krallığın elinde umumî emniyeti bozan kargaşalıkları tenkil etmek için kuvvetli bir silâh teşkil ediyordu; yalnız kuvvetli değil, aynı zamanda da korkunç bir silâh teşkil ediyordu. Bu silâhli kimseler basit sert bir muhakeme usulü ile ve "appel"siz yani kesin olarak muhakeme ediyorlardı. Bu usul, prevot mahkemelerinde muhakeme edilecek olanlar ile "Imbert"ın dediği gibi "mareşallık prevot'larının avı"nı teşkil eden sanıklar için çok iyi bir usul olarak kabul ediliyordu. Çünkü eskiden "prevotların avı" diye vasıflandırılan serseriler ile köylüleri soyan ve ezen askerleri muhakeme ediyorlardı.

Bununla beraber umumî sınıflar meclisi prevot'luk yargısının sebep olduğu kargaşalıklardan çok kere şikâyet eylemişlerdir, bu sebepten 1670 emirnamesi adı geçen yargıyı tanzim ihtiyacını duymuştu.

Emirname lâyihası prevot'ların salâhiyetlerini genişletmek istiyordu; Lamignon bu arzuya muhalefet ediyor ve "Ceza adaletinde rastlanan en büyük suiistimalin prevot'luk memurlarından gelmekte olduğu iddia edilebilir... Bunlar masumları eziliyorlar ve suçluları beraat ettiriyorlar... Bunların çoğu bizzat hırsızlardan daha korkutudur" diyordu.

Müesseseyi müdafaa edenler bile vücade getirdiği kötülükleri kabul ve itirafa mecbur kalıyorlardı; "Pussort" bile "mareşallık prevotları pek az bir if-

fetle yaşadılar, fena hareketleri onları kıymetten düşürdü" demişti. Başkan "Novion", "mareşallık prevotları mahkemelerinin selâhiyetlerini genişletmek umumî huzuru sağlamak çaresi değildir" demişti. Talon da aleyhte bulunmuştu. Fakat saltanat bu yargının muhafaza edilmesini istiyordu. Binaenaleyh bütün tartışmalar teferruatta doluşuyordu.

1670 emirnamesi prevotluk yargısını muhafaza etmekle mahkeme kararlarının bu yargıyı tanzim için kabul etmiş ve koymuş olduğu teminatlar da muhafaza edildi ve hattâ arttırıldı şöyle ki:

1 — Prevo mahkemesinin, suçlunun yakalandığı yer Presidialinden salâhiyetine karar alması mutlaka lâzımdır. Suçlunun salâhiyet itirazında bulunup bulunmamış olmasına asla bağlı olmayan bu karar üç gün içinde veya daha geç alınacaktır.

2 — Suçlunun, yakalanmasından itibaren 24 saat zarfında prevo tarafından hukukçu olan muavini hazır olduğu halde sorgusu yapılmalıdır. Bu ilk sorguda suçluya prevolukça muhakeme edilmek istendiği bildirilmelidir.

3 — Salâhiyet kararları, prevoluk mahkemesinin bütün diğer kararları gibi, ara veya kesin kararları gibi yedi yargıyla alınmalıdır.

4 — Suçlar ya mahiyeti itibariyle veya suçlunun şahsı itibariyle prevoluk mahkemesinin salâhiyeti içine girer. Suç, suçlunun şahsı itibariyle olmayıp suçun mahiyeti itibariyle prevoluğun yetkisine giriyor ve prevoların merkezleri olan yani buldukları, oturdukları şehirlerde işlenmiş bulunuyor ise prevoların yetkileri dışında kalır. Bu kaide prevoluğun menşeiini iyice belirtir. Prevolar "yollara nöbetçilik etmek", "yolları gözetlemek", at üzerinde durmadan kırları doluşmak için ihdas edilmişlerdi. Eski emirnameler bu hususta çok sert hükümleri ihtiva ederdi. "Kırlarda gezen prevolar hiç bir yerde zaruret olmadıkça bir günden fazla kalamazlar" (Orleans ve Moulins emirnameleri). Prevoların merkezleri olan şehirlerde işlenmiş suçları muhakeme ettirmek onları fiilen o şehirde kalmağa ve oturmağa mecbur etmek olurdu.

5 — Emirname irtizamsızlığı, ve jandarmaların menfaat temin etmelerini önlemek için tutuktan alınan her şeyin "yakalama yerine en yakın bulunan yer halkından iki kişinin huzurunda" bir listesinin yapılmasını ve hazır bulundurulan o iki kişiye imzalatılmasını emrediyordu.

6 — Emirname Presidiallerin mareşallar prevotları üzerinde haiz oldukları "prevention" hakkını teyit ediyordu. Prevoluğun yetkisi içine giren mevâdi "presidialler, mareşallar prevolarından evvel veya aynı günde müzekkere çıkartmış oldukları takdirde tercihan görürler" olağan yargıçlar, mareşallar prevoluğu yetkisine giren mevâd hakkında yalnız "information" da bulunabilirler ve

suçüstü hallerde müzekkere çıkartırlar; ondan sonra işi yetkili makama gönderirler.

Prevolara ait mevad ile presidiallere ait mevad hakkında 1731 (5 Şubat) atırlı bir tefsir (declaration) çıkartılmıştır. 30 maddeden mürekkep olan bu declaration suçlunun şahsı dolayısıyla prevoluk yetkisine giren suçları ile suçun mahiyeti itibariyle prevoluğun salâhiyetine giren mevadı açık bir surette ve emirnamenin buna ait hükümlerinden daha iyi bir tarzda ayırıyordu. Bazı hususlarda da eski kanundan daha yumuşak ve hafif idi. Sabıkası olmayan asil kişiler prevoluk yargısına veya presidial mahkemelerinin nihai derecede hükmüne tâbi tutulmuyorlardı.

Salâhiyet hakkındaki bu izahları tatbiki bir tarzda da izah etmek lâzımdır.

1783 senesinin ocak ayının 29 u 30 a bağlayan gecesinde Thomassin ve karısı "Vinet" deki evlerinde rahat rahat uyurlar iken evlerine giren üç kişi tarafından bağlanmışlar, dövülmüşler ve soyulmuşlardır.

II

Sabahın saat üçünde 60 yaşındaki koca Thomassin ahır tarafından gelecek bir gürültü üzerine uyanmıştır. Atlarının çalınmakta olduğunu sanan köylü derhal yatağından atlayıp odasını ahırla birleştiren kapıyı açmıştır. Kapıyı açmasıyla karşılaşmış üç kişi kendisini hemen yere yıkmışlar ve dövülmüşlerdir. Sonra hayırsızlar odaya girmişler ve içlerinden biri üç şamdanı yakmış; ocakta da büyük bir ateş yakmışlardır. Hayırsızlar mum ışığı sayesinde ahırda buldukları ip ve atlara takılan sineklikle mağdurlarının ellerini ve ayaklarını bağlamışlardır. Sonra karı kocanın her ikisini aynı yatak üzerine atarak paralarını sakladıkları yeri bildirmelerini istemişlerdir. Koca cevap vermemiştir. Hayırsızlardan biri koluna bıçakla vurduğu ve derin bir yara açtığı halde yine bir şey söyleyememiştir. Ocakta yanan ateş gösterilerek yapılan tehditler de semere vermemiştir.

Sıra karıyı sıkıştırmaya gelmiş, üstü başı en edepsizce bir tarzda aranmış, boynunda taşıdığı gümüş bir haç koparılıp alınmış, cebinde buldukları 9 "livre" (1) parayı almışlar ve derhal aralarında taksim etmişlerdir. Herifler üç defa boğazına bıçak dayamışlar kocası kadar kahraman olmayan 50 yaşındaki kadın nihayet hırsızlara öğrenmesini istedikleri şeyleri söylemiştir. Karının söylediklerine uyarak hırsızlar evin altını üstüne getirdiler. Dolap ve sandıkların kilitlerini kırarak açtılar, buldukları altın bir haç ile 120 - 140 (livre) kadar paralarını aldılar. Kadının çamaşırlarından arzu eylediklerini alıp bir paket yaptılar. Bir kaç erkek elbisesi de aldılar. Ekmek, peynir, tuzlanmış et ve domuz iç yağı almağı da ihmal eylemediler. Sabah ışıdamadan mumları söndürüp ve karı kocayı aynı yatakta

(1) Kıymeti zamanla değişmiş olan bir paradır. Bugünkü frank, eski livredir.

bağlı olarak bırakıp kaçtılar. Yarım saat sonra karı koca birbirlerinin bağlarını karşılıklı olarak dişleri ile çözmeye uğraştılar. Ve muvaffak ta oldular. Kurtulunca da etraftan imdat istediler ve her taraftan imdatlarına koşıldı. Birdenbire mahallin değirmencisi Bradier geldi ve kendi şarap mahzeninin kapısının kırılmağa uğraşmış olduğunu gördüğünü söyledi. demek ki hırsızlar Thomassin'lerin evlerine girmeden evvel Bradier'in evine girmeğe çalışmışlar Thomassin'lerin evinde ahırın duvarı delinerek oldukça büyük bir delik açılmış olduğu görüldü. Demek ki hırsızlar ya bu delikten girmiş veya içlerinden biri samanlığa tırmanarak çıkmış ve oradan ahıra inmiş olacaklar.

Bu ihtimaller üzerinde münakaşa edilirken içlerinden biri makamların haberdar edilmelerini hatırlatmış.

Şimdi yukarıda arz eyediğimiz hükümlere göre hangi makamlara müracaat edileceğini tâyin edelim. Vinet'te syndicler vardır. Bugünkü ihtiyar heyetleri veya belediye teşkilâtını haiz iki bin nüfuslu köylerimizin belediye âzaları gibi bir şey. Okuma yazmaları kit olan bu köylüler her köylü gibi adliye işlerine karışmayı sevmezler. Binaenaleyh kimse de onlara müracaatı düşünmüyor.

Müracaat edilecek makam ya beyin yargıcısıdır, veya Kralın yargıcı olan Bailli'dir. Vinet, "prairie - de Piney - Lüksemburg" dukalığına bağlıdır; dukalığın yüksek adaleti de vardır. İş Krallık mevaddından veya prevoluk mevaddından olmadığı takdirde dâvayı görmeğe beyin yargıcı yetkilidir. Bundan başka bey yargıcının işe el koyabilmesi için prevonun veya kendisine "ceza kaymakamı" (yarbayı) itlak edilen ve Krallığa ait bir yerde yerleşmiş bulunan ceza yargıcının işe daha evvel el koymamış olmaları lâzımdır (Prevention).

Fakat hâdisе zamanında bey yargıçlığı münhal idi. "Ceza kaymakamı" (1) Vinet den çok uzakda idi. Kır korucuları olan mareşallık okcularına (jandarmalara) yani prevoluğa müracaatdan başka çare yoktu. Thomassin'in 30 yaşında olan oğlu hemen bir atın üzerine sıçrayarak dolu dizgin "Arcy" ye gitmiştir. Arcy civarda, jandarma kit'asının merkezi olan küçük bir kasaba idi. Jandarma onbaşısı maiyetinde nefer Mathias'ı alarak ve dört nala giderek Vinet'ye gelir, onbaşının tahkikata başladığı zaman öğle olmuştur denebilir. Onbaşı zapta esas olacak notları almağa başlar Thomassin'lerin karı koca ve muhbir olan oğullarını dinler suçluların şekillerini kılıkalarını tasrih ettirmeğe uğraşır, çünkü başka türlü onları takibe imkân olamaz; elbiselerini, boylarını, görünüşleri hakkında verilen malûmatları not eder. Suçluların mağdur tarafından bilinmemeleri yerli olmadıklarını gösterir. Fakat onlara suçlarını işleyeceği yeri kim tayin ettirmiştir? Konuşmalar esnasında iki gün evvel Vinet'ye "Guyot" adlı dilencimsi birinin geldiği ve geceyi Thomassin'in samanlığında geçirmiş olduğu öğrenilir. Sar'ali

(1) Kralın cezal adalet dağıtımında yerini tutan demektir.

“şüpheli kimselerden olması ve bahis konusu hırsızlığın sanığı bulunması” gerekçesi ile tevkif edilmiştir.

Lardoise’da Guyot gibi Arcy’ya ceza evine götürüldü. Ertesi günü 1 Şubat’ta jandarma Martin zabtını yazdı fakat hırsızlığın kapalı yerin kırılarak yapıldığını ve Thomassin’in kolundan yaralanmış olduğunu zabıtta yazmayı unutmuştu.

Lardoise ve Guyot nihayet “Troyes” şehrine nakil ve prevoluğa teslim edildi.

Prevot, evvelemirde il jandarma alayı komutanı idi; fakat bu komutan aynı zamanda bir yargıç idi. Yukarıda da arz eylediğim üzere basit muhakeme usulü ile yargılar ve kesin olarak hükümlerini verirdi. Artık mahkûm için appel imkânı yoktu.

Prevot’ların yetkilerinin menşei çok eskidir. Yüz sene muharebesinden çıkan Fransa, Fatih Sultan Mehmet devrinde Krallığa gelen XI inci Louis zamanında kırlarda anarşi artmıştı. Askerler ve serseriler müdafaasız halkı merhametsizce soyuyorlardı. XI Louis, ise adalet işlerinde müsamahasız idi. Gececeği ve geçtiği yerlerde emniyeti sağlamak vazifesini meşhur “Tristan l’Hermit” e yüklemişti. Tristan l’Hermit halk arasında Kralın “Komper” i (oyunda kavuklu ile pişekâr gibi birbirinin mütemmimi olan kimseler) veya Kralın muhafız askerlerine arkadaşça bir teklifsizlikle “Ribaud” denmekte olmasından “Ribaud’ların Kralı” lâkabı verilmişti. Fakat Kralın bulduğu tedavi tarzı hastalık kadar kötü ve belki de daha kötü idi. Huzur ve asayişin bu ilk koruyucularının müfrit hareketleri taşıdıkları isme korkunç bir mâna verirdi. Tristan l’Hermit Kralın bir memuru “prevo” su idi ve bu sebepten müesseseye prevoluk dendi. Tristan l’Hermit her eyaleti kendisine ait salâhiyetleri kullanmaya yetkili naipler, yarbaylar gönderdi. XVI cı asırda bu yarbaylar seyyarlıktan çıktı ve müessese bir nizama girdi ve yetkileri şehrin dışı ile sınırlandırıldı. Fakat askerî bir heyet olmak vasfını muhafaza eyledi ve Fransa mareşallerinin emri altına kondu.

Prevot’ların bugün şehir dışında (kırlarda) vazife gören jandarma kıt’a komutanlarının asılları olduğunu arz etmiştim. Yalnız bugünkü jandarma komutanlarından farkı yakaladıkları kimseler üzerinde yargı erkine de malik bulunmuş olmalarıdır. Salâhiyetleri şahsa nazaran sabıkalılar, asker kaçakları, serseriler ve dilenciler üzerinde idi; bunları işledikleri bütün suçlardan ötürü şahıslarına nazaran yargılardı. Bu kara bahtlıları kırlarda takip ederdi ve bu sebepten bunlara “Prevo’nun avları” denmekte olduğunu arz etmiştim. Prevotluk mahkemelerinin zati meseleye nazaran salâhiyetleri kişizâdelerden (asıllardan) ve keşişlerden gayri kimseler tarafından işlenmiş kapalı yerlere girmek ve kırmak suretiyle yapılmış hırsızlık vak’aları ile yol üzerinde silâhlı olarak yapılmış gasplara ait idi. Mareşallik prevotlarının yargı erkleri arz eylediğim meselelerden gayri dine karşı dinsizlik sayılacak kadar hürmetsizlik mevaddi ile çabuk ve müessir bir ibret

teşkil edecek bir tenkili icap ettirdiği kabul edilen ayaklanmalara veya halk heyecanlanmalarına da şâmil idi.

Bu arzylediğim haller prevoluk mevaddını teşkil ederdi. 1731 tarihli emirname bu hususları kesin tarzda tarzım eylemişti. Demek ki Fransız büyük ihtilâline kadar Fransanın her tarafında hakiki jandarma mahkemeleri işliyordu. Duruşmalar "Presidial"de yapılır, duruşmalara Presidial mahkemesi başkanı başkanlık ederdi. Yalnız hüküm namına verilen prevo başkanın muavini olarak yanında bulunurdu. Bir Kral kaymakamı, bir prevo yargı muavini, bir müddeiumumi ve bir kâtip prevonun işlerini hazırlar ve adli tahkikata başlardı. Şimdi nazari olarak anlatılmış olan muhakeme usulünü ameli olarak arza başlayayım. Şöyle ki:

Prevo mahkemelerinin kararları muteber olmak için prevo ve yargıda muavini olan kimseden başka, presidialdeki üyeler veya bulunmazlar ise yerlerine sarodan levhadaki sıralarına göre alınacak avukatlardan mürekkep olmak üzere yedi yargıç tarafından verilmesi icap ederdi. Görülüyor ki hüküm görünüşe rağmen meslekten hukukçular tarafından veriliyordu; bu da sanıklara tanınan tek teminatı teşkil ediyordu. Sanıklar yalnız kısa bir müddet için mahkeme yerleri olan ve "Sellete" (Selet) denilen arkasız küçük tahta bir iskemlede müdafisiz olarak gözüktüğünden mahkûmiyet evrak üzerine verilirdi. Bu hal bu gün muhakeme usulü şifahidir, denmesindeki hikmet ve mânayı aydınlatır. Prevo mahkemelerinden başka her mahkemede verilen ceza, eski ifademizle terhibî (korkutucu) yani mahkûmun cismi üzerinde infaz edilir ve terhibî olmayıp da sadece haysiyet kırıcı olunca mahkûma "appel" hakkı tanındığı halde prevo mahkemelerinden mahkûm olanlara appel hakkı verilmezdi. Prevo mahkemesi mahkûmlarına appel hakkının verilmemesi sebebi olarak cezanın müessir bir ibret teşkil edebilmesi için çabuk infaz edilmesi sebebinden başka prevo mahkemesi mahkûmlarının haklarında ihtimam gösterilmeğe lâyık olmayan aşağılık adamlar olduğu kanaati idi (1).

Müellif Guyot prevoluk hallerini yani mevaddını tarif ederken ve tâyin ederken şöyle der: "Prevoluk dâvalar diye cezaları çarçabuk verilmesi zaruri

(1) Mahkûmun cismi üzerinde infaz edilen cezalar şunlardır: Ölüm cezası, müebbet kürek, müebbet sürgün (nefiy), mahkûmun omuzunu kızgın demirle dağlamak ile beraber geçici olarak küreğe konması çok kere sürgün cezasına ferî olarak eklenen dayak cezası, alenen haysiyet kırıcı bir tarzda verdirilen tarziye (amende honorable), muvakkat sürgün, ekseriya dayak cezasına eklenen omuza damga vurulması cezası, intihar edenlerin cesetlerine tatbik edilen bir ceza olan "türmük üzerinde sürüklemek (türmük bir beygire çektirilirdi), diz çöktürülmüş ve elleri arkasına bağlanmış olan mahkûmun başını bir tahtanın ortasından açılmış deliğe sokarak yahut her tarafı Nasrettin Hoca'nın türbesi gibi açık bir kulede mihver üzerinde dönen bir tahtaya yatırılarak teşhir edilmesi, bu ceza ekseriya kürek veya sürgün cezasına ferî olarak verilirdi.

olan veya appel lütfuna mazhar kılınması lâyük bulunmayan yahut hal ve vaziyetleri aşâğılık ve hor görülmeye şayan olan kimsefer tarafından işlenmiş cinayetlere denir”.

Fransanın büyük inkilâbından evvelki müesseselerinden itibarını en çok kayıp etmiş olan müessese prevoluk mahkemeleri idi. Tristan l’Hermitin, çok zalim bir formül olduğu ifade edilen ve Kralın adaletine yol veriniz mânasına gelen: “Bırakınız Kralın adaleti geçsin” sözünün yerini, sanıkların korkunç halini ve kaderini ifade eden “yakalandığı gibi asılır” sözü almıştı. 1670 emirnamesinin hazırlanışında birinci başkan Lamoignon’un Adliye Vekili Pussort’a “cezai adalette rastlanan kötülükler prevolardan çıkmakta ve gelmektedir... Suçsuzları eziyor ve suçluları beraat ettiriyor... Bunların çoğu hırsızlardan daha korkunçtur”. Pussort “mareşallık prevoları pek afif olarak yaşamadılar, hareketleri onlara itibarlarını kayıp ettirdi” dedi. Talon ise subaylar ve okcular yaşamaları için bir ücret almadıklarından yapmadıkları kötülük kalmıyor; kazanç ümit etmedikleri işleri yapmıyorlar” demişti.

XVII inci asırda yani emirnamenin yapıldığı asırda artık bu mahkemenin faidesi kalmamıştı. Kaldırılması veya hiç olmazsa salâhiyetlerinin sınırlandırılması hukukçular tarafından ileri sürülüyordu. Maceralarını nakleylediğim ve yargıç Dupaty’nin meşhur kıldığı dâvadan 1670 emirnamesinin tatbikine misaller çıkarttığım dâvaya ait raporda: 1787 de Blondel’in hazırlamış olduğu raporda prevoluk mahkemeleri hakkında şöyle deniyordu: “Vaktiyle prevoluğun ihdasından elde edilmiş faide bugün aynı değil gibidir. Kızlar sâkindir, ulaştırmalar çok daha kolay olmuş ve binaenaleyh kötü kişilerin sayısı daha az önem arz ediyor. Bu mülâhaza ve düşünceler prevolara birbiri ardından verilmiş yetkilerin genişliğinden halen dönülmesine karar verdirebilir; onlara nihai olarak (kesin olarak) muhakeme etmek ve verecekleri idam kararını tefhim eder etmez infaz eylemek hususunda verilmiş hakkı kaldırmak veya sınırlandırmak hususunda karar verdirebilir”.

Prevoların mutlak kudretlerine karşı dikilmiş tek engeli bizzat emirname koymuştu. Yukarıda da arz eylediğim gibi,prevo mahkemelerinin salâhiyetleri, her türlü hükümden evvel ve sanık dinlendikten sonra Presidial tarafından tâyin ve tanzim edilmesi lâzımdı. Bunun amelî nümunesini “Information” safhasını arz ederken vereceğim. Bundan başka Presidial dâvaya daha evvel tahkik etmek suretiyle prevolardan yetkilerini kaldırabilirdi. Dâvaya daha evvel el koymak suretiyle salâhiyetli mahkemenin salâhiyetini kaldırmaya “prevention” dendiğini de bir kaç kere arz eylemiştim.

1670 emirnamesi takibi eski emirnamelerin koyduğu esaslar içinde bırakıyordu. Bundan böyle ortada tek bir ittihamcı, tek bir dâvacı olduğu her zamankinden fazla bir kuvvet ile iddia edilebilir: O tek kamu dâvacısı, müddeiumumi diye ruhuna nazaran tercüme eylediğimiz Kralın veya beyin naibidir; vekilidir.

Kralın adalet sahasındaki vekilidir. Şahsî taraf bundan böyle yalnız tazminat isteyebilir. Bununla beraber eski sebki dâva usulünün bütün izleri tamamen silinmemiştir. Terhibi (cisim üzerinde infaz edilen) bir cezayı icap ettirmeyen suçlarda suçlu ile mağdur arasında geçen bir sulh kamu dâvasını durdurur ve kaldırır.

Emirnamenin üçüncü bölümünde muhbirle ittihamcı arası ayırtedilmiş bulunuyor ve kanun cinayetlerin tâkibinde fertlere birinci yeri vermekte devam eyliyordu: "Şahsî hak dâva edecek taraf yoksa, dâvalar naiblerimizin (müddeiumumilerimizin) veya beylik adaleti müddeiumumilerinin ihtimamı ile ve kendi adlarına takip edilecektir". Görünüşte müddeiumumi şikâyetçilerden sonra ve onların yokluğu halinde sıraya giriyor.

Emirnamenin müddeiumumiyi ikinci derecede göstermesi sırf malî zaruretler içindir; şahsî taraf bulunduğu takdirde mahkeme masraflarını o şahsî taraf görür. Kral veya bey o masrafları şahsî taraf bulunmadığı zaman görür. Zaten Fransız Ceza Muhakeme Usulünde mevcut olan şahsî taraf (hukuk dâvacısı taraf) esaslı hakları ile 1670 emirnamesinde teessüs etmiştir.

Emirname ihbar (haber verme) ile şikâyetname arasını açıkça ayırıyor Muhbirler müddeiumumiye müracaat ederler ve ihbarnamelerini yazıp altını imzalarlar veya mahkeme kâtibi ihbarı muhbirlerin huzurunda yazar. Sonra itham edilen kimse beraat ederse muhbiri iftiracı veya ihtiyatsız olarak cezalandırırlar. Yalnız muhbirler dâvaya katılamaz.

Şikâyetname hususunda emirname yenilikler getirmiştir. Şikâyet istida ile yargıca verilebilir. Yargıç da cevap vermeye mecburdur. Şikâyetname eski "information" yapılmasına müsaade edilmesinden başka bir şey değildi. Mahkeme kâtibi müracaat üzerine ihbarı kaleme alabildiği gibi şikâyeti de kabul ile kaleme alabilirdi. Fakat mahkeme kâtibi şikâyeti yargıcın huzurunda zapta alması mutlaka lâzımdı; mahkeme kâtibine yazdırılan şikâyetinde yargıca hitap edilmiş olacaktır. Emirname tasavvur eylediği ıslahat fikrine sadık kalarak okcu neferlerini, çavuşları, muhbirleri (mübaşirleri) ve noterleri bertaraf eylemiştir. Fakat emirnamede gerçekten yeni ve hayırlı neticeler verecek olan husus "şikâyetçilerin, şikâyetnamelerinde şahsî taraf olduklarını resmen bildirmiş olmadıkça şahsî taraf sayılmayacakları" hususudur. Gerçektir ki 1670 emirnamesinin yürürlüğe girmesine kadar her şikâyet bir "information müsaadesi" isteğinden ibaret olması dolayısıyla, şikâyetçiyi şahsî taraf kılıyor ve onu ağır masraflar yükü altına sokuyordu; bu ağır masraf yükü ya şikâyetçinin yargıca baş vurmak hususunda cesaretini kırıyor ve âtil bırakıyor yahut savcıya muhbir olarak baş vurdurtuyordu, savcı da çok kere harekete geçmeği ihmal ediyordu. 1670 emirnamesi daha da ileri gitti. Şöyle ki: Yeni emirnameden evvel ancak bir şikâyetname vermiş olmakla şahsî taraf olunabiliyordu; dâvanın cereyanı esnasında da şahsî taraf olunabileceği tasavvur dahi edilemiyordu, artık bundan böyle dâva-

nın başlamasından sonra ve her halinde şahsî taraf olunabilirdi. Emirname son bir yenilik ve lütuf olmak üzere en geç 24 saat sonra şahsî taraf olmaktan çekilmek imkân ve müsaadesini de veriyordu. Şahsî taraf çekildikten sonraki masraflara yükletilmiyordu. Bütün bu yenilikler tek bir maddenin içine yerleştirilmişti. Baş reis Lamoignon mes'ut neticeleri görebilmiş ve "madde yenidir fakat iyi gözüküyor" demiştir.

Artık yargıç dâvaya el koymuştur; bizim teknik tâbirimizle dâva "derdest" tir. Derdest kelimesinin lügat mânası "elde", "yapılmak üzere" demektir. "Derdest" in başka bir mânası da tutma, yakalama demektir; misâl "eşkiyayı derdest". Eskiden polis zabıtları hakkında mizahî bir tekerleme yapılır: "Maktul derdest, katil firarî" şeklinde yazılır ve söylenirdi.

Dâvaya el koymuş yargıç için ilk safhada "cismi cümmü", müşahadeden gayri yapacak bir şey yoktu. Emirname yargıcın tanzim edeceği zabıtlar ve hekimler ile cerrahların verecekleri raporlar hakkında çok makbul hükümleri ihtiva ediyordu.

Emirnamenin VI ncı bâbı information'a tahsis edilmişti. Information dâvanın başlıca kısmı idi; kizlilik prensibine sıkı bir surette bağlı idi: a) Şahitler ayrı ayrı ve gizli olarak dinleneceklerdi; b) Mahkeme kâtiplerine information'u ve dosyanın diğer gizli kâğıtlarını ifşa etmek yasak edilmişti. Emirnamenin bu hükümleri itiraza ve hattâ bir mülâhaza ileri sürmeğe lüzum göstermiyecek kadar tabii gözüküyordu.

Fakat gelenek haline gelmiş bu şiddetin yanıda ufak tefek düzeltmelere de yer verilmişti: Sorguların bir çavuş veya bir noter tarafından yapılması tamamile kaldırılmıştı. Bundan böyle beyanlar doğrudan doğruya mahkeme kâtibî tarafından ve yargıcın huzurunda zabıt edilecektir.

Şahitler beyanda bulunmadan evvel davetiyelerini göstermeye mecbur idi. Keyfiyet zabta da geçirilecekti; çünkü şahitlerin yalnız kamu tarafı ile şahsî taraf caniplerinden (taraflarından) ikame edilmeleri kaide idi. Sanığın şahitlerinin araya karışabilmelerini önlemek için davetiyenin gösterilmesi zarurî idi.

Yeni muhakeme usullerinde sanıkların daima lehlerine şahit gösterebilmeleri kabul edilmiş olduğu halde şahitlerin dâvetiyeyi ibraz etmeleri usulü muhafaza edilmişti. Fransız kanununun tercümesi bulunan ve bizim yeni usul ile kaldırılmış olan eski usul kanunumuzun 69 uncu maddesinde "Şahitler dinlenmeden evvel şahadet için almış oldukları celpnameyi ibraz edecekler ve ibraz keyfiyeti zabıt yarakasına derç olunacaktır" diye yazılı idi. 1670 emirnamesi şahitlere ettirilecek yemin, onlara sorulacak sualler, beyanlarının okunması, satırlar arasında çıkıntı yapılmamasını, silintilerin tasdik olunmasını âmir bulunuyordu. Tahkikatın en önemli evrakını teşkil eden information'un samimiyetini temin ve

sahteliğine mâni olmak kastiyle bütün bu hükümler butlan müeyyidesi altına konmuştu.

Eski usulümüzün 70, 71, 73, 74 maddelerinde yer almış olan bu kaidelere riayet edilmediği takdirde kâtipten iki altun para cezası alınabileceğini ve sorgu hâkimi aleyhine iştika anilhükkâm selâhiyeti kullanılabileceğini tasrih ediyor, (İştika anilhükkâm, hâkimlerden şikâyet demektir ki bugün Hukuk Muhakemeleri Usulü hâkimlerin mes'uliyeti (Mad. 578) tâbirile ifade ediyor) "satır arasında olan çıkıntı ve çizilip ve kenara yazılıp tasdik olunmayan (şahidin de tasdiki lâzım) ibareler keenlemyekûn (sanki vâki olmamış) hükmünde tutulur" (Mad. 74).

Şahitlik ücreti târifesini yargıç tanzim ederdi. Lâyiha şahitlere ücretleri mutlaka mahkeme kâtibinin eliyle verdirileceğini âmirdi. Çünkü tarafların şahide daha fazla vermeleri yasaktı. Baş reis Lamoignon "şahitlerin bazan uzakta bulduklarını ve taraffar gelmelerini temin etmedikleri ve yol masraflarını vermedikleri takdirde gelmeyecekleri", mütalâasında bulundu. Binaenaleyh ücretlerin mahkeme kâtibi eliyle verileceği kaydı lâyihadan çıkarıldı; yalnız şahitlere tarifeden fazla ücret verilemeyeceği hususu muhafaza edildi. Esmein der ki, Lamoignon bir sui ihtimalin devam etmesine iştirak etmiş oldu. Eski Ceza Muhakemeleri Kanunumuzun 77 inci maddesinde "Tazminat talebinde bulunan şahitlere tarifesi mucibince verilmesi lâzım gelen para müstantik tarafından tayin olunacaktır" denmiştir.

Şimdi tekrar tatbikata geçelim ve "Dupaty"nin meşhur kıldığı davadan misaller alalım :

4 Şubat 1783 de hâkim Lardoise ve Guyot'yu huzuruna getirtti. Çünkü 1670 emirnamesi yargıcın tevkif edilmiş her şahsı yirmi dört saat içinde sorgusunu yapmasını emrediyordu; bu emir maznunun sorgusunda maznun lehine getirilmiş en hafif bir islâhatı teşkil ediyordu. Sorgu yine gizli yapıldı; bu usul günümüzde ilk tahkikatta aynen muhafaza edilmiştir. Sanık yine sorgusundan evvel doğru söyleyeceğine yemin ettirilirdi (1).

(1) Sanığa yemin verilmesi konusunda kanunu hazırlayıcı komisyonda asırlara geçmesi lâzım olacak kadar önemli bir tartışma geçmiştir. Bu tartışma esnasında birinci başkan "de Lamoignon" kalbinin ve zekâsının bütün büyüklüğünü göstermiştir. Parlöman birinci başkanı sanığa yemin verilmesi aleyhinde bütün kudretile uğraşmıştır. "Sanığa verilen yemin, diyordu, sebebi ve kaynağı iyi bilinmeyen şeyler gibi istimler ile usule girmiş bulunuyor". Lamoignon yeminin kutsallığını hatırlatarak "Sanığı yemine mecbur etmek ona yeni bir cinayet işletmek olur. Bu gibi karşılaşmalarda kaçınılması mümkün olmayan yalana, bertaraf edilmesi mümkün olan yalan yere yemini eklemek olur. Eğer yemin mecbur kılınmayacak ise bu takdirde Tanrının adını boş yere ağza almak olacaktır" dedi.

"Fransada herkes bu tarzda devam edilmesi lüzumunu söylüyor. Fakat kimse ne için yemin verdirilmekte olduğunu söylemiyor. Bütün iyi prensiplerimizi kendilerinden almış olduğumuz milletler bu tarzda tatbik etmediler".

Saralı Guyot mahallesi papasından alınmış bir vesika ibraz eyledi. Vesika 2 Aralık 1782 tarihli, yani yeni idi. Vesikada Bar-le-Duc civarında Toul şehrinde doğmuş olduğu, mesleki itibarıyla bıçak bileyici ve dilenmeyi itiyat eylemiş bulunduğunu yazılı idi.

(1) H. U. M. K. § 352 mukayese ediniz.

"Medeni Kanun müsaade eylemesi şöyle dursun kesin surette aleyhtedir. Hattâ engizisyon usulleri ile karmakarışık bir hale gelmeden evvel kilise hukukunda dahi izine rastlanmaz".

Sarı veya Karl Ken'in (Ken beşinci demektir) koymuş olduğu bir kanun olmasından imparatorun adı ile "Karolin" (Caroline) diye anılan Alman Ceza Kanununda bahsi bile olinmediğini, Hollandaya da giremediğini söyledi ve nihayet eski Fransız yargıçlarının geleneklerinden bahsederek Birinci Başkan Lemaitre "kimse kendisini kendi ağzile ithama mecbur tutulamaz". demişti. Adliyede ve daha sair yerlerde hatırası büyük saygı ile sarılı bulunan "de Thou" ise mevsuf cinayetle itham edilmiş bir sanığın sorgusunu yaparken asla yemin verdirmemiştir; çünkü yargıcı sanığı yemin ettirmeye mecbur bırakacak hiç bir emirname yoktu ve sanığa da yalan yere yemini yüklemek istemiyordu.

Pussort "de Lamoignon"un bu kuvvetli delillerini çürütmeye çalıştı; fakat çok zayıf kaldı: "En büyük iyiliği elde etmek için her hangi bir halde fenalık edilemeyeceği hususunda ileri sürülen prensipler kabul edilemez. Tabii hukuk Hristiyanlık tarafından yenilmiş olduğundan hristiyanlığa baş kesmeğe (itaat etmeğe) tabiatile mecburdur. Ölümin günah işlemeğe tercih edileceğinde kimsenin şüphesi yoktur... Yemin çok eskidir ve 1539 emirnamesinden evvel dahi tatbik ediliyordu... Hiç bir kanun tarafından konmamış olması yemin verdirmek âdetini daha da resmî kıyor... Yemin verdirmek tamamiyle faidesiz değildir... Yalan yere yemin etmek korkusu ahlâkî bir fenalık işlemekten çekinen vicdanları hakikati söylemeğe sevk edecektir".

Talon, Pussort'un yardımına yetişti: "İspanyada, İtalyada ve hattâ denebilir ki Avrupanın bütün milletlerinde sanıklara sorgularından evvel yemin verdirilir... Emirnameye bir madde ile konulması mutlaka lâzımdır".

Kendisine hiç bir suretle cevap verilememiş olan "de Lamoignon" keyfiyetin Kral'a arz edilmesini söyledi. Kral maddeyi muhafaza etti.

Fakat bir şeyin yürütülmesi için yani yapılması için emredilmiş olması kâfi gelmez. Sanık yemin etmezse ne olacaktı? Emirname XVIII inci babında "Sağır ve dilsizlerle cevap vermekten kaçınanlar hakkında hükümler koymuştu ve cevap vermekten kaçınanlar hakkında ihtiyar ile dilsiz gibi hareket edeceklere yapılan muamelenin eşi yapılacağını kabul etmişti. Mahkemede hazır olan kimse hakkında gıyap muamelesinin yapılabilmesini Paris Parlömantosı 1 Aralık 1663 tarihli bir karar ile çirkin bularak kaldırmıştı. Vaktile cevap vermeyenlere bir kayyum tayin edilirdi; emirname bu usulün devamını istemedi. Çünkü cevap vermeyen her türlü yardıma liyakatini kayıp eylemiştir. Talon diyordu ki: İhtiyarlarile dilsiz rolü oynayanlara vaktile bir kayyum tayin edilirdi; fakat bunun zararı vardı, çünkü sanık cevap vermeyi kabul edip de cevap vermeye başlayınca dâvaya yeniden başlanırdı. Emirname cevap vermeyen sanığın üç kere cevap vermeye dâvet edilmesinden ve cevap vermemesinin neticesi hakkında üç ihtarda bulunulduktan sonra yargıç artık cevap vermesinê lüzum görmez yalnız sanığın her huzura alınışında zabta cevap vermediği kaydedilir. Yapılan bütün muameleler muteber tutulur ve sanık sonradan cevap vermeyi kabul etse dahi muhakemeye yeniden başlanmazdı; hattâ yüzleştirme bile yeniden yapılmazdı. Kaçak kayıp bir sanık hakkında yapılan muamelelerden daha ağır olan bu mu-

Demek ki zavallı adam serseri değildi; aksi takdirde prevoluk yargısına tâbi olurdu. Thomassin'lerin çok kere kendisini merhameten kabul etmiş ve geceyi samanlıkta geçirmesine müsaade eylemiş olduklarını hiç bir güçlük çıkarmaksızın bildirdi. Masum olduğunu söyledi. İlêrdeki sorgularında beyanlarına bileyici arabasını sürmeğe takati olmadığından umumun merhametiyle yaşamağa mecbur olduğunu ilâve edecekti.

Lardoise gelince o da kendini mekân beyyinesi ile kurtarmağa teşebbüs etti; "dedi ki: Salon'da sabahleyin uyanırken 31 Ocak Cuma günü yatmış olduğum çiftlikte tevkif edildim. Dedi ki: Bir gün daha evvel Perthe çiftçilerinden birinin çiftliğinde yatmış idim. Çarşamba 29 dan Perşembe 30 a kadar gece nerede yatmış olduğum kendisine sorulması üzerine dedi ki: Saint-Saturnin yakınında "Vouarce" de yatmış idim ve Lannel'de Met-en-Brie mahallesinde ikamet eyierim".

Demek ki Lardoise suçun işlendiği geceyi (30 dan 31 e kadar) Perthe köyü çiftçilerinden birinin çiftliğinde geçirmiş olduğunu söylüyordu. Bu pek kısa ve basit sorgudan sonra yargıç muavini zabtı prevoluk nezdindeki müddeiumumilikçe verdi. Müddeiumumilik ertesi gün 5 Şubatta "şikâyetini verdi ve şikâyetin kabulü ile information müsaadesini talep etti".

Feodalite devrinde sebki dâva esasına dayanan muhakeme usulünü anlatırken adaletin ancak mağdurun veya mirasçılarının şikâyeti ile harekete getirilebildiğini arz etmiştim. Adalet iki kişi arasında bir muaraza ve münazaa, bir husumet bağının bağlanmasını icap ettirirdi. Yavaş yavaş Kral veya bey naibi şikâyetleri almak ve hattâ şikâyetinde bulunabilmek yetkisini aldı, ve müddeiumumilik kurulu günümüzdeki mükemmeliyeti ile doğdu. Fakat görülüyor ki mağdurlar tarafından yazılmış olmasa dahi bir şikâyetin mevcut olması lüzumu adli for-

mele sanğı yemin etmeğe vasıtalı bir tarzda baskı idi. Yemin etmeden cevap veren bir sanğı ihtiyarile dilsizlik eden bir kimseye benzetiyorlardı.

XV. inci Louis'ye bir çakı ile vurmuş ve yaralanmış olan "Damiens" yemin etmek istemediğinden Paris parlömanı onu üç kere yemin etmeğe dâvet etti. Damiens yine yemin etmedi ve hitiyarile cevap vermeyene yapılan muameleye uğradı.

Zaman "de Lamoignon" a hak verdi ve yeni usul kanunları sanğıya cevap verip vermemek hakkını tanıdıktan başka (C. M. U. K. § 135 f. 1) hukuk muhakeme usulü şahite bile kendî aleyhine çıkacak bir beyanı vermekten muaf tutar (H. M. U. K. § 24 6 ve kimseyi aleyhinde olacak bir beyanı vermeğe ve o beyanı yemin ile teyit etmeğe zorlamaz (H. M. U. K. § 352): "Zarara sebebiyet veren otobüsün bizzat dâvalı otobüs sahibi tarafından sevk edilmemesi halinde kendisine cezaî mes'uliyet tereddüp etmiyeceğinden otobüsün şoför vasıtası ile sevk edildiği anlaşıldığı takdirde ve dâvanın sâbit olmaması halinde dâvalıya yemin tevcihine kanunî bir mâni yoktur". (Hukuk Umumi Heyeti 3.6.953 tarih Es. 3/83, Ka. 82).

"Cezayı müstelzin fiillerde yemin verilmeğe lâzım gelmez." (T. IV. H. D. 25.12.1934, 3266).

müllerde muhafaza edilmiş bulunuyor. Müddeiumumi mağdurların kanuni mümessilleri idi.

1670 emirnamesinin şahsî taraf teşkil eden şikâyetçiler ile suçtan mağdur olmuş fakat şahsî taraf teşkil etmek istememiş şikâyetçiler arasını ayırt etmiş olduğunu biraz evvel yukarıda bildirmiştim. Muhbîr kendisinin şahsen zarar görmemiş olduğu bir suç ihbar eden (haber veren) kimsedir.

Gerçi bu tefrikler bugünkü usul kanunlarında da mevcuttur; fakat eskiden bu tefrikin doktrin ve pratik noktai nazardan haiz olduğu önem bugün mevcut değildir.

Suçüstü hallerde müddeiumumi şikâyetsiz dahi harekete geçebilirdi.

Şikâyeti alan hâkim muavini bir karar ile müddeiumumiye information'a başlamak emrini verirdi.

III

Sanıkların huzuruna çıkardıkları prevonun ilk işi salâhiyetini tâyin ve tanzim eylemek olmalı idi. Kanun prevoluğa salâhiyetini tayin ettirmek için iki günlük bir müddet veriyordu. Prevo bu iki günlük mehili üzerine daha da bir çok gün ekleyerek geçirdi; ve maznunlara sade prevolukça muhakeme edileceklerini bildirmekle iktifa eyledi. Bu cihetin bildirilmesi yukarıda da arzylediğim gibi mutlaka lâzımdı.

Yargıcın ihmali vazifesini bilmemekten mi ileri geliyordu? Hayır. Hâkim muavini hem prevoluk hem Presidial mahkemesinde vazifeli idi. Hâkim muavini'nin şöyle düşünmüş olduğu sanılır: Prevo olarak yaptığımı Presidial üyesi olarak düzeltebilirim. Binaenaleyh information'un bitmesini sabırla bekledi.

Müddeiumumi de acele etmiyordu. Bununla beraber jandarma Martin'in zabıtta hırsızlığın kapalı yer kırılarak yapılmış ve koca Thomassin'in yaralanmış olduğuna dair eksik bırakmış olduğu cihetleri çabuk tamamlaması lâzımdı. Çünkü bu cihetler hırsızlık dâvasını prevoluğun salâhiyetine sokuyordu. Dupaty işi ele aldıktan sonra "Troyes" jandarma komutanlığı vermeğe mecbur kaldığı müdafaasında Martin'in tanzim etmiş olduğu zabtın "çok fena tanzim edilmiş olduğunu" söylemeğe mecbur kalmış bulunduğu göre müddeiumuminin gecikmeden tahkikata girişmesi fazlasıyla lâzımdı. Tahkikatın en basit şekli mahallinde bir keşif yapmaktı. Prevo da müdafaasında keşif yapılmamasını emretmemiş olması sebebinin "Vinet"ye gittiği takdirde geceyi orada geçirmeye mecbur kalacağını, bunun ise "intendant"ın (eyalette Kral namına çeşitli âmme hizmetlerini teftiş ile ödevli büyük memurun) iznile mümkün olabileceğini" söylemek suretiyle izah ediyor. Keşif yerine şahitler çağırılıyor, bunun için de iki ay geçiyor. Müd-

deiumumi de gecikme sebebini "mevsimin şiddeti, Thomassin'lerin halleri ve yaşlı olmaları" ile izah ediyor.

Nihayet 27 Martta "Troyes"da mağdurların ifadelerini alıyor ve information'a başlıyor. Information hakkında çok malûmat verdim; fakat itiraf ederim ki bugünkü anlayışa göre verdim, hazırlık ve ilk tahkikat gibi kavramlarla anlattım. Information bugün jandarmaların yapmış oldukları tahkikata daha çok benzer: Cismi cürmü müşahade etmek ve aleyhe olan beyanları toplamaktan başka bir gaye ve konu kabul etmezdi.

Karı koca dinlenmeğe başlandı. Karı koca ilk ifadelerine bazı değişiklikler getirdiler. Bu değişikliklerden bazıları önemsiz, bazıları da bildirilmeğe değer.

Koca, üç haydudun suç zamanında kendine meçhul bulunmuş olduğunu teyit ettikten sonra birincinin eşkâlini tasvir etti: "5 ayak boyunda (0,3248X5 yani 1 M 62 boy), bodur, kırmızı sakallı" Thomassin koca haydütlerden birinin bu eşkâlini verdikten sonra şunu da ilâve etti: "Bunun Malbrough denilen Bradier adlı bir kimse olduğunu sonradan öğrendim".

Karı suçlulardan biri kendisini susturmak için kolunu dirseğine kadar rahmine sokmuş olduğunu söyledi.

Karı koca bıçak bileyici Guyot'un suçluların arasında bulunmadığını kabul ettiler. Koca Thomassin, şüphelerinin neye dayandığını bildirmeksizin suçlulara haber verici olduğunda ısrar etti.

Cismi cürüm müşahade ve tesbit edildikten, ilk aleyhe şahitler dinlendikten sonra dosya ceza hâkimine, hâdisede prevoya verildi. Ceza hâkimi aleyhe beyanlara dayanarak farz ve tahmin edilen sanıklar aleyhine müzekkere çıkarırdı. Dosya prevoluğa verilir verilmez yargıç muavini melhuz suçlular hakkında müzekkere kesti. Malbrough diye anılan Bradier ile mağdurlar tarafından verilen eşkâle uygun bir kimse hakkında tevkif müzekkeresi verdi.

Üç çeşit müzekkere vardı: Eski Ceza Muhakeme Usulümüz bu müzekkerelere celp ve ihzar, muvakkat ve gayrimuvakkat tevkif müzekkereleri adını verirdi. Bu müzekkereler bugün de mevcuttur. Yalnız şuna çok dikkat etmek lâzımdır ki engizisyon muhakeme usulünde müzekkereler bir hüküm idi: İtham edenle sanığı taraf olarak teşkil eden bir kabahatlandırma hükmü idi; tarafları müzekkereler teşkil ederdi. Sanık çıkarılan müzekkere ile sanık oluyor ve suç kendisine isnat edilmiş bulunuyordu. Bugün müzekkerelerin rolünü talepname veya iddianame görüyor.

Information aleyhe ise müzekkere çıkartılmasına esas oluyordu. Müzekkere daima müddeiumuminin mütalâası alındıktan sonra verilirdi. Layihâ bu mütalâadan ötürü hiç bir para talep edilemeyeceği esasını koymuştu. Lamoignon buna

İtiraz etti. Pussort itiraza şöyle bir cevap verdi: Kral memurlarının menfaatlerini azaltmağı asla kastetmiyor. Yalnız onların hafiflikle ve bir esasa dayanmayan taleplerini önlemek istiyor. Müzekkereler hafiflikle talep edilmemelidir". Lâyi-hadan mütalâaların ücrete tâbi olmayacağı kaydı ve hükmü kaldırırdı.

Müzekkerenin birinci çeşidine dinlenmek (ifadesi alınmak) müzekkeresi adı verilmişti. Hafif suçlar için çıkartılırdı. Bir de itibarlı adamlar hakkında, eğer suçları çok ağır değilse, -dinlenmek müzekkeresi çıkartılırdı. Bu müzekkere mahkeme kararları ile konmuştur. Müzekkerenin daha ağır olan ikinci çeşidine şahsen celp (davetiye) müzekkeresi denirdi. Şahsen celp daha ağırdı, çünkü hakkında şahsen celp çıkartılan kimsenin memuriyetine son verilirdi (1).

Tevkif müzekkeresi muvakkat tevkifi icap ettirirdi.

Bu çeşitli müzekkerelerden birini seçmek için üç şeyin nazara alınması lâzımdı: Cürmün sıfatı, delillerin hali ve şahitlerin hal ve sıfatları.

İkametgâhı olan kimse hakkında tevkif müzekkeresi kesilemezdi, meğer ki cezası korkutucu ve cisim üzerine infazı lâzım bir suç işlemiş olmasın. İfadesinin alınması müzekkeresi feticesiz kalırsa yani aleyhine müzekkere kesilmiş kimse gelmez ise müzekkere şahsen celp müzekkeresine çevrilirdi. Celp çıkartılmış kimse gelmez ise aleyhine tevkif müzekkeresi kesilirdi.

Bugün de öyledir. İfade celp ile alınıyor. Gelmez ise ihzar ediliyor. Yine gelmez ise tevkif ediliyor.

Sanık bir mazeret dermeyan eylediği takdirde müzekkere şiddetlendirilmezdi; bugün de öyledir:

"Şahsen celbi emredilen kimse geldiği takdirde hakkında yeni bir delil ve isnat yoksa tevkif edilemez. Veya mahkemelerimizin gizli bir müzekkeresi ile gelir gelmez tevkif edileceğine dair karar verilmemiş ise yine tevkif edilemez" (Emirname).

Information yapılmış olmadıkça müzekkere çıkartılamaz. Fakat bu kaidenin, suçüstü olmayan hallerde dahi bir çok istisnası vardı. Duello suçunun yapılmış olduğu sadece yayılmış olması halinde bile tevkif müzekkeresi kesilebilirdi. Informationun yapılmış olmasına lüzum yoktu. Müddeiumumilerin serseriler hakkındaki şikâyeti, serserilerin information'suz tevkifini icap ettirirdi. Uşaklar suç işlerler ise efendilerinin şikâyeti üzerine information'un yapılmasına hacet olmaksızın tevkif edilirdi. Müzekkereleri sorgu hâkimleri keserlerdi.

(1) Anayasanın 50 inci maddesi: "İcra Vekillerinden birinin Divanı Âliye sevkine dair verilen kararın vekilin vekâletten düşmesini dahi mutazarrıdır" der. Celp müzekkeresi de memuriyet ifasından memnuiyeti mutazarrının idi.

Arz ettiğim gibi tevkif müzekkeresi sanığın geçici olarak hapse atılması sonucunu verirdi. Tahliye edilebilmesi için hâkim kararı lâzımdı. Yalnız usulde olağanüstü yola sapılacak ise muvakkaten tahliyeye imkân yoktu (1). Bununla beraber sorgudan sonra yalnız şahsen celp müzekkeresi kesilmiş ve tevkif celbe icabet etmemiş olmasından ötürü verilmiş ise sanığın tahliyesi mümkün olurdu. Kanun sert olmasına sertti, şahıs hürriyetine fazla itibar göstermiyordu, bununla beraber evvelki emirnamelerden daha açık ve sarîh idi; ufak tefek teminatları da ihtiva eyliyordu. Müddeiumumiler, âmirleri olan müddeiumumilere senede iki defa, hapishaneye tutuklu ile birlikte alıkonması için gönderilmiş vesikaların ve memuriyet yerlerindeki hapishanelere altı ay evvel yapmış oldukları tavsiyelerin mahiyetlerini bildiren bir yazı göndermeğe mecbur tutuluyorlardı. Bu yazılar müddeiumumi ile birlikte yargıç tarafından da imzalanmış olacaktı. Yazıda kesin hükme varmamış dâvalarda verilmiş müzekkerelerin, sanığı hapishaneye teslim varakalarının, tavsiyelerin tarihleri, sanıkların adları, soyadları, sıfatları ve ikametgâhları da yazılmalıdır. Bu güzel bir tedbir idi. Eski Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunumuzun tevkif ve hapishaneler hakkındaki hükümleri ilhamını emirnamenin bu hükümlerinden almış olsa gerek: "Tevkif veyahut yakalama emrini veya mahkûmiyet ilâmı ahkâmını icraya memur olanlar bir kimseyi tevkifhaneye veyahut hapishaneye teslim etmezden evvel taşıdıkları emri buna mahsus defterlere geçirmeğe mecbur olup teslim ve teslim olma senedi dahi muvacehelerinde tanzim olunarak gerek kendileri ve gerek tevkifhane yahut hapishane bekçileri tarafından imza kılınacak ve adı geçen senedin bekçiler tarafından imzalanmış bir kita sureti ellerine verilecektir" (Mad. 453).

"Tevkifhane ve hapishane defterlerinde tutukların tevkif ve hapis tarihi gösterildiği gibi tahliye olunduklarında salıverildikleri tarih ve bu babta çıkan emirler ve ilâmlar dahi karşılıklı kayıt ve zabt olunacaktır" (Mad. 455).

"Sorgu hâkimleri en az ayda bir kere, ceza mahkemeleri reisleri üç ayda bir kere tevkifhanede bulunan tutukluları muayene edecekler ve hükümet memurları dahi lüzumuna göre tevkif ve hapishaneleri muayene eyleyeceklerdir" (Mad. 456).

Müzekkereler kesilir kesilmez jandarma Martin derhal yola koyuldu. Akşamı meçhul suçluyu yakalıyordu. Bu meçhul suçlu Bradier'in kayını Simare idi. Martin'in neden Simare üzerinde durmuş olduğu malûm değildi. Simare da Bradier gibi canbaz idi yani at taciri idi. Martin gece yarısı Troyes civarında bir han-

(1) Müzekkerelerden birinin kesilmesinden sonra sanığın sorgusu yapılır ve yemini ifadesi alınır. İş (olağan) bir iş idise yani korkutucu ve cisme eziyet verici bir ceza ile cezalandırılması lâzım gelmeyen suçlardan idise sanık sorgusundan sonra doğrudan doğruya yargıç önüne götürülürdü. Fakat suç yukarıda arz edilen cezalardan birini icap ettiriyorsa her şey yeni baştan başlardı. Müddeiumuminin yeni talebi üzerine yargıç işin olağanüstü tanzimine karar verirdi.

dan geçerken Bradier'yi aradı ve yerine Simare'î buldu ve derhal tevkif etti. Simare 29 Martta prevoluk zindanına atıldı. İki gün sonra da Bradier "Allibeau-die're" de kâin evinde bulundu. Hasta idi bir araba üzerinde Troyes'ya getirildi.

Bradier ve Simare yakalandıktan sonra müddeiumumi jandarma Martin'in ifadesini aldı. Martin ifadesine suçun işlendiği günden başladı ve bütün yaptıklarını anlattı ve Thomassin'lerin kendisine vermiş oldukları ifadeleri anlattı. Thomassin'lerin ifadelerini anlatırken kapalı yerlerinin kırılarak girildiğini ve üzerlerine cebir ve şiddet yapıldığını söylediklerini de bildirdi; fakat bu hususlar muntazam bir zabta hala geçirilmemişti.

Prevo'nun yargıç muavini tarafından sorguya çekilen Bradier ve Simare masum olduklarını bildirdiler, mekân beyyinesi gösterdiler. Simare suç gecesini "Champfleury" de geçirmiş olduğunu sandığını bildirdi. Bradier suç gecesini evinde geçirmiş olduğunu iddia etti ve bir şahit gösterdi. Simare Lardoise'î (SALON) da görmüş olduğunu hatırlamadığını söyledi. Bu hafıza noksanı şüpheleri davet ediyordu. Bunların hapse konmalarından sonra önemli bir hâdise oldu, şöyle ki: Simare aranılır iken üzerinde halkası kırılmış gümüş bir haç çıktı. Fazla kıymeti olmayan ve köylerde hemen her kadının boynunda bulunan bir ziynet eşyası idi. Fakat Simar'a nereden ele geçirdiği sorulduğu zaman kendisine Troyes'da tamir ettirilmek üzere karısı tarafından verilmiş olduğunu söyledi. Jadarma Martin keyfiyeti müddeiumumiye haber verdi. Müddeiumumi haç'ın zabıt ve müsaderesini, Simar'ın da sorguya çekilmesini emretti.

«Kendisine halkanın bulunduğu baş tarafı kırılmış bulunan gümüş haç'ın nerden eline geldiği soruldu. Adı geçen haç'ın halkası yüzük şeklinde bir ufak toparlak olup o da kırılmış bulunuyordu. Cevap olarak karısına ait olduğunu adı geçen şehre değiştirmek üzere getirmiş bulunduğunu söyledi.

Adı geçen haç'ın ocak ayının 29 unu 30 una bağlayan gecede Thomassin'in karısının boynundan kopartılmış olup olmadığı soruldu.... bilmediğini söyledi.» (Zabıttan alınan ifade sureti).

Birkaç gün sonra 7 Nisanda iş, selâhiyetin tâyini için Presidial'a götürüldü.

Bu hususdaki raporu Presidial'da da üye olan prevoluk hâkim muavini hazırlamıştı. Bugün kafamızın kabul edemediği bu hal o zamanlar mutad bir hal idi. Raporda hâkim muavini Presidial üyesi olarak, prevoluğun yani kendisinin selâhiyetsizliğine karar veriyordu. Sebepde suç, ne suçluların hal ve sıfatı ne de suçun mahiyeti itibariyle prevoluğun selâhiyetine girmiyordu.

Bu karar doğru değildi. Fakat şekle bağlı bir usul de mantiki idi; çünkü o şekle bağlı usul de şahadetle sabit olmuş. Kapalı yeri kırma ve cebir ve şiddet kullanılması muntazam zabıtlarda tesbit edilmiş olmadıkça vâki olmamış gibi idi, cism-i cürüm eksik idi, diğer taraftan suçlular Guyot müstesna olmak üzere

ikametgâh sahibi idiler ve sabıkaları yoktu; binaenaleyh «Prevoluk avı» sayılmazlardı.

Information'u tamamlamak çok kolay idi. Thomassin'ler Troye'da idiler, bundan istifade ile yara yerleri bir hekime müşahede ettirilebilir ve cebir ve şiddet kullanılmış olduğu tesbit ettirilirdi. Diğer taraftan hâkim ve müddeiumumi suç yerine giderek rahatsız olmak istemiyorlarsa jandarma komutanını göndererek mahallin vaziyetini tesbit ettirebilirlerdi. Ne denebilir: tenbellik mi? kabiliyetsizlik mi? fazla önem vermedikleri bir işi başlarından savmak mı?

Presidial'in kararı 7 Nisan tarihli idi. Sanıklar iki gün zarfında salâhiyetli yargıç önüne gönderilmeli idi; bir hafta geçti. Kâtip Maron bu bir haftadan, kararı göndermek, ve asılları Prevolok'da kalacak olan tahkikat zabıtlarını kopya etmek için istifade eyledi.

Maron, müddeiumuminin hatalarını düzeltmeyi vazife icabı bildi. Thomassin'lerin ifadeleri ne hâkim, ne kâtip ne de şahitler tarafından imzalanmıştı. Martin'in arkadaşı Mathias zaptın altına yalnız adını yazmıştı. Kâtip bütün bu eksiklikleri suretlerle tamamladı ve 15 Nisanda suçlular yetkili yargıca teslim edilmek üzere aynı jandarmalara teslim edildi. Yetkili yargıç beylik yargıcı idi. Suçun işlendiği yer olan Vinet'deki yargıç idi.

Vinet yargıçlığı boş bulunuyordu; isteklisi çıkmıyordu. Dört sanık da «Ramerupt»a götürüldü ve orada hapis tıkladı. Ramerupt en yakın mahkeme merkezi idi ve Vinet mahkemesi gibi Pinay dukalığına tâbi bulunuyordu.

Jandarma, Ramerupt mahkemesi kâtibine Simar'in üstünde bulunmuş gümüş haçı vereceği sırada aklına güzel bir fikir geldi. Gümüş haç işte tek suç delili idi. Refakatten ayrıldı, Vinet'ye gitti ve haçı karı Thomassin'e gösterdi; kadının haçı hemen tanıdı. Fakat haçı kadına gösteren jandarma Martin, belki zabıt tanzimini beceremediğinden ve iş provoluğun yani jandarmanın elinden çıkmış olmasından zabıt tanzim etmedi. Gerçektir ki artık tahkikat yapılmasına emir verebilecek olan makam iş kendisine tevdi edilmiş olan, Pinay hâkimi idi. Bütün bu sebebler, Dupaty davayı yürürlükte olan muhakeme usulünü yıkmak için eline aldığı zaman Martin'in başını derde sokacak ve o güzel fikir ve düşüncesi başına tevbihler yağdıracaktı.

Martin'in, karı Thomassin'den aldığı kıymetli beyan Ramerupt mahkeme kâtipliğine bildirildi. Şimdi Ramerupt yargıçları ne yapacaklardı? Onlar da prevoluk yargıçları gibi işi savsaklıyacaktı mı idi? Presidial, kesin bir hüküm ile işi küçültmüştü. 1670 emirnamesi suçun işlendiği yerden başka bir yerin salâhiyetli olabileceğini kabul etmiyordu. Halbuki yargıç erkleri birbirine tedahül ediyor, yani birbirinin içine girdikten başka sahaları da aynı genişlikte bulunuyordu. Demek ki ele aldığımız dâvada iki salâhiyetli yer gözüküyordu. Vinet beylik adaleti ve «Chaumont» bailliliği. Buna suçun işlendiği yer olması

itibariyle Troyes prevoluğunu da eklersek üç salâhiyetli yargı dairesi ile karşılaşmış oluyoruz.

Yargıçların «Ramerupt»dan Vinet'ye kadar gidip keşif yapmalarına artık füzum kalmamıştı. Karı Thomassin tarafından haçın kendisinden zorla koparılarak alınmış olan haç olduğunu resmî bir şekilde beyan etmesi ve Thomassin'lerin sanıklara suçun işlenmesinde oynadıkları rolün tâyini için yüzleştirilmeleri kâfi idi. Çok basit ve iki üç saatten fazla bir zaman almıyacak bir iş idi.

Fakat beylik-yargıcı on altı gün sanıkları sorguya çekmedi ve hiçbir tahkikat yapmadı. On altıncı gün sanıkların boğazlarının pahalya geldiğini görünce onları jandarmaya teslim ederek «Chaumont» bailliğine tevdi edilmelerini emretti; jandarmaların eline iş hakkında verdiği salâhiyetsizlik kararını da tevdi eyledi. İlâmda salâhiyet meselesi şöyle gösterilmişti :

«Thomassinler'de ve (değirmenci) Pierre Bradier'in şarap mahzeninde işlenmiş hırsızlık ve cinayetlerden evvel ve sonra dışarıdan ve içeriden kapalı yerlerin kırılmış bulunduğu, dosyadan anlaşılmakta olmasından, ve emirnameye göre kırılmalar yalnız «Chaumont» Presidial mahkemesinin görebileceği «Kralî hali» tebarüz ettirmekte olmasından.....»

Dıştan yapılmış kırmalar prevoluk halini vücade getirirdi.

Fakat teamüdle işlenmiş cinayetler ve içten yapılmış kırmalar baillileri yetkili kılacak krallık hali (mevadı) idi. Beyliğin yüksek mahkemeleri dahi kralî hallere giren işlerin mahkemesine bakamazlardı.

Sanıklar hapishane değiştirmek üzere tekrar yola koyuldular ve Mayısın son günlerinde «Chaumont» hapishanesine girdiler.

Baillikler hakkında biraz fazla malûmat vermek sırası gelmiştir. Baillikte yargıç sayısı çoktu; çünkü krallık paraya muhtaç ve binaenaleyh satılığa çıkartacağı memuriyetleri çoğaltmağa mecbur idi. Fazla olarak ihdas ettiği memuriyetlere ağır vergiler yüklüyor ve böylece onları vâridat kaynağı kılıyordu.

Bu yargıçların başında umumi kral kaymakamı bulunur ve hukuk işlerine bakardı. Umumî krallık yargı kaymakamının yardımcısı olarak cezada bir de ceza krallık kaymakamı (yarbayı) bulunurdu. Bu ceza kaymakamı da vazifesi ceza işleri ile sınırlandırılmış hakiki başkan idi. Müddeiumumilik, bir müddeiumumi ile lüzumu kadar muavinden mürekkepti.

Ceza kaymakamı tahkikata ya bizzat başkanlık ederdi veya bir muavinine havale eylerdi. Suçun önemine göre ya tek hâkim olarak davaya bakıyordu veya 2 yahut 4 yargıcı yanına üye olarak alıyordu. Mahkemeyi teşkil edecek kadar memur bulunmadığı takdirde ceza kaymakamı boşlukları mahallindeki avukatlarla doldururdu.

Baillilikler hukukta ve cezada Parlement'te appel'i caiz olmak üzere hüküm verirlerdi.

Bailliliklerden appel caiz olmamak üzere karar verenlere «Presidial» denirdi. Presidiallerin bazı hukuk dâvalarında verdikleri karar ile prevoluğun yetkisine giren ceza işlerinde verdikleri hükümlerden ötürü appel yolu ile parلمان'a müracaat edilemezdi. Presidial'ler önemli şehirlerde kurulmuş ve üyelerinin sayısı otuz, kırk arasında bulunurdu.

Prevolardan daha evvel el koydukları ve prevoluk haline yani yetkisine giren dâvaları da görürlerdi (1).

Suç işleneli dört ay olmuştu. Ceza işleri başkanı olan ceza kaymakamı kayıp olan zamanı telâfi etmekten yani elden çıkan zamanı tekrar ele geçirmekten, Vinet'ye gidip zabıtları düzeltmekten ve mekân beyyinelerinin doğru olup olmadığını tesbit eylemekten başka bir şey düşünmemeli idi. Mekân beyyinesi çabuk kayıp olan bir delildir. Kaç kişi kendisinin ve üçüncü şahsın, denilen yerde bulunmuş olduğunu hatırlıyabilir.

Ceza kaymakamı bu üç ayı bir şey yapmadan geçirdi. Üç ay sonra muavini bir salâhiyet kararı verdi. Bu büyük ve zâhir çokça yorucu işten sonra aylarca dinlendi. Yaz geçti. Kış geldi, hattâ 1784 senesi geçti. Guyot öldü; muavini bey hâlâ bir iş yapmıyordu. Bu müddet içinde kimsenin acımayacağı ve ismini ağzına almıyacağı Guyot öldü; kaymakam bey hâlâ kımıldanmıyordu. Nihayet yirmi ay sonra mahkemeyi gevşekliğinden silkip çıkartacak bir hâdise oldu ve Vinet'de tahkik edilecek bir iş çıktı. Ceza kaymakamı, Dupaty'nin dâvayı muhakeme usulünde bir inkılâp mevzuu haline koyduktan sonra parلمان'a gönderdiği müdafaasında bu devam etmiş gevşekliğine meşru bir sebep olarak «bir fırsat çıkmasını beklemiş» olduğunu bildirmiştir. Hayret edilecek nokta bütün ıslahata düşman olan parlmanın ileri sürdürülmüş bu sebebi meşru görmüş olmasıdır. İslahat fikrinin en büyük hasmı olan Segurier «sanıklar neden şikâyet edebilirler?? Mademki idama gideceklerdi, hapiste unutulmuş olmaları hayatlarını uzatmak olmuyor mu? mahkûm etme söz konusu olunca rahavetten dolayı târiz edilemez» diyordu.

Nihayet Haziran 1785 de, yani suçun işlenmesinden yirmi sekiz ay sonra müddeiumumi ve ceza kaymakamı muavini arkalarına üç sanığı katarak «Pi-

(1) «Casenave» Paris mahkemelerinin 1789 dan 1800 e kadar olan hali üzerinde yazdığı eserde bütün Fransa'da 363 presidial olduğunu bildiriyor. Bunlardan 46 sı Paris parلمانı yargı sahası içinde idi. 73 seneşallik ve 90 baillik vardı. Binaenaleyh krallık mahkemelerinin sayısı 526 idi. Aynı müellif her baillilikte 150 beylik mahkemesi bulunmuş olduğu ve bu hesaba göre bütün Fransa içinde 25.000 kadar mahkeme bulunmuş olduğu neticesine varıyor. Bu rakamlara göre adaletin sırtından geçinenleri tahmin etmek güç değildir.

ney»e gittiler ve 18 Haziranda vardılar. Aynı gün müddeiumumi adli işlemi bir nizama sokmak ve düzeltmek için derhal «suç yerine gidilmesini ve dâvanın olağanüstü ile tanzimi» talebinde bulundu.

Olanauüstü yola sapmak için bir hüküm lâzımdı. Bu hükmü kim verecekti? Emirname sadece yargıcın vereceğini söylüyor. Binaenaleyh şimdiye kadar ortada gözükmüş olan ve tahkikatı yapmış bulunan yargıç tarafından verilecekti. Bu yargıca eski mevzuatımız müstantik, yeni hukukumuz sorgu hâkimi adlarını verir. Jousse lâyihanın müzakeresi esnasında bu kadar büyük bir kuvvet ve kudreti tek bir adamın eline vermekten ürkerek hükmün, esasa dair verilecek hüküm gibi heyet tarafından (frenkler, daire tarafından tâbirini kullanırlar) verilmesini teklif etti. Eğer karar appel'e tâbi tutulacak ise üç yargıç tarafından, kesin olacak ise yedi yargıç tarafından verilmesini de teklifine ekledi. Fakat Jousse reyinde tek kaldı.

Olağanüstü karar, information'da dinlenmiş şahitlerin yeniden dinlenmelerini ve lüzumu halinde sanıkla yüzleştirilmelerini tazammun eden bir hükümdü. Şahitlerin yeniden dinlenmeleri beyanlarının yeniden tetkiki demektir; yaptıkları beyanlar şahitlere okunur ve ifadelerinde ısrar edip etmedikleri tesbit olunurdu. Bu muameleye frenkçede «recole» dendiğinden işleme genel bir tarzda recollement (rekolöman) denirdi.

Rekolöman bugün de yaşamakta ve yapılmaktadır. Hazırlıkta dinlenen şahitlerin ilk ve son tahkikatta da dinlenmeleri lâzımdır. Usulün 243 üncü maddesinin ikinci fıkrası «şahidin daha evvelce şahadetini ihtiva eden zabıt varakalarının ve yazılı beyanlarının okunması şifahi şahadet yerine geçmez» der.

Temyiz 1. Ceza Dairemiz Karar. 756 sayılı 11.4.1951 tarihli kararında «şahitler muhtelif tahkikat sefhalarında birbirini tutmayan ifadeler vermiş ve bunların şahadetleri de birbirinden farklı bulunmuş olduğu halde icabında mahallinde keşif ve yüzleştirme yapılmak suretiyle mübayanetlerin telif edilmesinin» zaruri olduğunu bildirmektedir. Recoleman şekil itibariyle aynı ise de ruh itibariyle dünden tamamiyle ayrıdır.

Demek ki emirname şahit beyanının sanık aleyhine kabul edilebilmesi için şahidin tekrar dinlenmesini emrediyordu. Beyanları lehe olan şahitlerin tekrar dinlenmeleri lüzumsuz görülüyordu.

Engizisyon denilen, yani hâkim tarafından bir dâvacı olmadan re'sen tahkik usulünü ifade eden gizli ve yazılı cereyan eden bu merhametsiz muhakeme usulü yüzleştirme ile sanığa, hakkındaki ithamı anlayabilmek imkânını veriyordu. Yüzleştirmeye kadar her şey sanık için bir sırdı. Fakat ne yazık ki emirname sanığa, ithamı öğrenmek imkânını da zahiri kılıyordu. Engizisyon muhakeme usulünün rekolömanı (şahitleri yeniden dinlemesi) yargıca sadece information'u kontrol ettirmek için kabul edilmisti; çünkü infirmation bir jandarma çavuşunun

bir noter yardımıyla toplattığı delillerden ibaretti. 1670 emirnamesi artık bu kontrolü lüzumsuz kılmıştı, çünkü information'u yargıca yaptırtıyordu. Dün, engizisyon muhakeme usulü rekolömanı, şahadetleri âdeta kötürüm kılmak için kullanırdı. Rekolöman şahitleri hareketsiz hale düşürmekle yüzleşmede her türlü münakaşa imkânı kalkmış oluyordu, bunun içindir ki yukarıda günümüzde seklen devam eden rekolöman ruh itibarıyla tamamıyla başkadır dedim. Emirnamenin 11 inci maddesinde: «Rekolömandan itibaren ifadelerinden dönecek veya esaslı surette değiştirecek olan şahitler yalancı şahitlikle tâkip edilecek ve cezalandırılacaktır» denmekte idi. Halbuki bugünkü Ceza Kanunumuz hakikatın tecelli etmesi şahidi, şahadetinden geri dönemez hale sokmaktan kaçınıyor (Ceza K. Mad. 289). Engizisyon muhakeme usulündeki rekolöman ile bugünkü usulün rekolömanı arasındaki mühim fark buradadır.

Lamoignon, lâyiha müzakere edilirken şahadeti dondurmanın aleyhinde bulundu: "Bu kadar sert bir kanun yapmak zararlı olabilir, çünkü bazı kere bir sanık yüzleşmede şahidi, önemli haller ve şartlarda ifadesini düzeltmeğe ve unutmuş olduğu bir hakikatı hatırlamağa sevk edebilir. Bu hal bazan sanık ve şahitler tarafından iyi niyetle kullanılabilir. Şahide yüzleşmede ifadesinden dönmeğe (rücua) müsaade edilmezse sanığın vaziyetini çok kötü kılmağa varır... Her şey sanık aleyhinde; yüzleşme dahi sanık aleyhinde. Sanık suçun vafını ve şahadetleri yüzleştirmede öğreniyor. Bu sebepten işi yargıcın takdirine bırakmak daha münasip olur. Hâkim şahidin beyanları arasındaki mübayenetin (ayrılığın) rekolöman ve yüzleştirmedeki mübayenetlerin kötü niyetten veya bilgisizlikten çıkıp çıkmadığını daha iyi takdir eyler".

Pussort, Lamoignon'un bu çok güzel fikir ve düşüncelerine şu yolda cevap verdi: "Adalet huzurunda iki kere yemin etmiş bir adamın beyanını cezaya çarpılmadan değiştiremeyeceği bugüne kadar müellifler tarafından konmuş, pratik tarafından tasvip edilmiş müstakar bir kanun haline gelmiştir... Madde umumi emniyet için zaruri olarak kabul edilmiştir. Yoksa doğru veya yalan şahadetlerini yüzleşme esnasında müdafaa etmek suretiyle yalancı şahitler yaratmak için kabul edilmemiştir. Beyanından rücu edememesi şahitleri ifadelerini hafiflikle vermemeğe dikkate sevkedecektir... Fazla olarak maddede mevcut "esaslı hallerde" kaydı herkesi tatmin edebilecek mahiyettedir". Madde Pussort'un istediği şekilde kabul edildikten sonra aşağıda yazılı hüküm de ilâve edilmek suretiyle bazı düşünülmeyen kabul edilmiş fikirlerin ne kadar kuvvetli oldukları bir kere daha sâbit olmuştur: "Eğer maznun şahidin beyanında hâdiseyi aydınlatacak veya masum olduğunu tebarüz ettirecek bir mübayenet yahut hal ve şartlar görülecek olursa şahidin bu hususu kabul etmesi için yargıcın şahitten istizah eylemesini isteyebilir". Esmain diyor ki; Maddeye ilâve edilen bu hüküm bize bir istihza gibi gözükmemektedir".

Yüzleşmenin, sanığın şahitle vâki beyanı üzerinde bir tartışmaya girişme-

sine müsait olmamasından ötürü sanığa faidesi yoktu. Sanık sadece şahit hakkındaki ta'nlarını bildirmek için yüzleşmeden istifade ederdi. Fakat 1670 emirnamesi bu hususta 1539 emirnamesinde münderiç hükmü muhafaza etmiş ve sanığın ta'nını ifadeler okunmadan evvel birdenbire bildirmesini istemiştir; sonradan yapacağı ta'nlar kabul edilmezdi. Yalnız 1670 emirnamesinde "sanığın yazı ile şayanı kabul olduğunu tebarüz ettireceği ta'nları dâvanın her halinde yapabileceği" açıkça tasrih edilmişti.

Şimdi hâdisemize dönelim ve bu kaidelerin "Piney"e tahkikata gitmiş bulunan "Chaumont" ceza kaymakamının muavini tarafından nasıl tatbik edilmiş olduğunu görelim :

Muavin yedi şahit dinledi. Bu yedi şahitten ikisi bir şey bilmiyordu; hâdis hakkında bir görgüler olmayı bu iki şahitten biri Thomassin'lerin hizmetkârları onyediy yaşındaki genç "Marion" idi; yalnız işittiklerini söyledi ki kıymeti yoktu. Diğer suç gecesinde suçun faili üç şahıs görmüş olan "Anne Gouverne" adlı bir kadındı. Kadın yalnız şunu söyledi: Hırsızlar kendisine yerli değil gibi, muhite yabancı gibi gözükmüşlerdi ve içlerinden birinin mahallî lehçeye göre "blaude" kelimesi ile ifade eylediği bir bluz giymiş bulunduğunu bildirdi. İşçiler ekseriya bluz giyerler.

Üçüncü ve dördüncü şahitler değirmenci "Bradier" ile karısı idi. Şarap mahzenlerinin kapısında yapılmış kırmalardan bahsettiler. Thomassin'lerin evine girdikleri zaman mağdurların bağlanmalarında kullanılmış ve sinekliklerden alınmış ip ve keten liflerini gördüklerini söylediler. Şahit karı kocanın her ikisi de Thomassin'in kolundan kan aktığını ve akan kanın gömleğini kana boyamış olduğunu gördüklerini söylediler. Dernek oluyor ki, bu iki şahit maddî müşahadelere bizzat gözleriyle görmüşler. Görgüleri kanunî beyyine usulüne göre doğrudan doğruya bir delil teşkil edemezdi, sadece birer karine teşkil ederdi.

Yargıç karı koca Bradier'yi sanıklar ile yüzleştirme lüzumunu görmedi.

Beşinci şahit Thomassin'lerin oğlu idi. Babasını ne halde görmüş olduğunu anlattıktan sonra "sanık Bradier'nin kendisini yapılan hırsızlıktan ve yaptığı kötü muamelelerden beri kılacak (yani temize çıkartacak) bir vesika elde etmek üzere babasını gelip görmüş olduğunu, fakat istediği vesikayı alamamış bulunduğunu öğrenmiş olduğunu" ilâve etti.

Altıncı ve yedinci olarak mağdurlar dinlendiler ve eski ifadelerini tekrarladılar.

Bütün şahitler rekolömandan sonra yani kesinleşen yeni ifadelerinin kendilerine okunmasından sonra beyanlarında ısrar eylediklerini ve yeni bir şey ilâve etmeyeceklerini bildirdiler. Artık beyanlarından rücu şahitleri cezai tâkibe maruz bırakırdı.

Rekolömandan sonra sanıklara doğruyu söyleyeceklerine dair yemin verildi ve sorguları yapıldı. Sorgu yeni bir şey getirmedii.

Olağanüstü usulün son işlemleri yüzleştirme idi. Her üç sanık: Bradier, Simare ve Lardoise evvelâ Thomassin'ın oğlunun karşısına çıkarıldılar. Thomassin'ın oğlu kendilerini görmemiş olduğundan şahadeti aleylerine doğrudan doğruya bir delil teşkil edemedi.

Şimdi sanıkların karı koca Thomassin ile yüzleşmeleri kalmıştı. Karı koca Thomassin üç haydudu kesin surette tanıdılar. Her birinin cinayette oynamış olduğu rol ve elbiseleri tasrih edilmiş bulundu. Muavin yargıç karı Thomassin'e "Simare"nin üstünde bulunan haçı gösterdi. Karı haçın kendisine ait olduğunu ve Simare'in boynundan zorla koparıp almış bulunduğunu yemin ederek söyledi. Thomassin "Troyes"da Malbrough lakabını taşıyan Bradier'ye dair yaptığı beyanı tasrih etti. Bradier kendisine pek az evvel domuz satmıştı. Thomassin'e göre karısı üzerinde cebir kullanmış olan kimse de Bradier idi.

Muavin yargıcın isteği üzere, Thomassin kendilerin elini ve ayağını bağlamak için kullanılmış olan ve atlara konan sineklik ile iki örgü ucunu yargıca verdi. Bunlar gümüş haç ile birlikte "cismi cürmü" teşkil ediyordu. Biz bugün cismi cürmün müşahadesine imkân veren bu eşyalara suç kanaat veren eşya diyoruz ve emanette tutuyoruz.

Artık kırılan yerlerin müşahadesi için keşfin yapılmasından başka bir şey kalmamıştı. Muavin yargıç müddeiumumi ile birlikte "Piney"den Vinet'ye hareket etti. 23 ve 24 Haziran 1785 de mahallinde lâzım gelen tahkikatı yaptı. Bir iz yirmi sekiz ay kalamazdı. Binaenaleyh yapılacak şey bir formaliteden ibaretti.

Yargıçlar tuttıkları zabıtlarında taze bir harcın mevcudiyetini beyan eylediler. Bu harçlar "ahırın dış cidarının dört yerine bir deliği örtmek için konmuştu". Ahırın kapısının yanında ve tavan arasının penceresinin yanında da aynı şeyi müşahade eylediler. Anbarın altında kırılan yerler halâ görülmekte idi. "Kuru ve sert tahtadan yapılmış duvarın üzerinde 2 ayak 5 parmak genişliğinde ve 1 ayak 7 parmak yüksekliğinde bir yarık görülüyordu ki bize (yargıçlara) hırsızların girebilmelerine müsait ve kâfi göründü".

Evin içinde ise dolabın üzerinde bilhassa kilitin yanında bir kaç çizgi görüldü... Thomassin'e göre kilit hırsızlar tarafından bir demir çubuk ile yerinden sökülmiş ve sonra kendisi tarafından yenisi koydurulmuştu. Bu cihet mahallin demircisi Ludot tarafından yüksek sesle teyit edilmişti.

Yargıçlar Ludot'nun beyanını usulünde tanzim edilmiş bir zabıta yeminli olarak geçirmeğe lüzum görmemişlerdi.

Tahkikat bittikten sonra muavin yargıç ve müddeiumumi beraberlerindeki

Üç suçlu ile birlikte "Chaumont"tan ayrılalı sekiz gün olmuştu. Mahkeme kâtibinin vazifesi çoktu. Suç mahalline gitmek zabıtı, muayene ve keşif zabıtı, rekolöman, sorgu ve yüzleştirme zabıtları emirnamenin hükmü mucibince ayrı ayrı defterlere geçirilmişti, bunların mahkemeye intikal etmiş tek asılları dört yüz "role"den aşağı değildi. "Role" kelimesinden burada yüzü ve tersi yazılmış yaparak kâğıtları anlamak lâzımdır. Dupaty dâvayı ele aldıktan sonra mahkeme kâtibinin mahallinde sadece not almış ve dönüşünde evvelce altları imzalanmış kâğıtları yani evvelce imzalanmış zabıtları istediği gibi doldurmuş olup olmadığı şüphesi husule gelmiştir.

Şuraya ufak bir mülâhazayı kayıt etmek lâzımdır. O devirlerde yargıçlarda kusur işlemiş olmak şuuru yoktu; suçlular üzerinde mutlak bir tasarruf kudretini haiz olduklarını kabul ederlerdi. Emirnamenin lâfzına ve şekline riayet eyedikleri zaman vicdanları huzura kavuşurdu. Tahkikat ve hükmün gizliliği mahkeme dışında bulunanlara şeklin dışında kalan her şeyden habersiz kalmalarına süreklemesi hâkimleri bu kusur şuarsuzluğuna vardiyyordu. Kontrol dışında kalan yargıçlara, her tenkidin bir hürmetsizlik teşkil ettiğine inandırıyordu.

Information, sorgu, rekolöman ve yüzleştirme bitince dâva tahkik edildi denirdi ve artık sorgu hâkiminin elinden çıkar ve raportör yargıca verilir. Raportör yargıç bir torbaya konmuş kâğıtları tetkik eder ve neticeyi heyete bildirirdi.

Fakat evrak torbası raportör yargıçtan evvel müddeiumumi tarafından tetkik edilirdi. Müddeiumumi yaptığı bu tetkikten sonra kesin mütalâasını bildirirdi. Müddeiumumi kesin mütalâasını vakit geciktirmeden bildirmeğe mecbur idi. Müddeiumumi mütalâasında cezanın tatbikini, yahut suçlunun işkenceye konmasını veya mazeret sebeplerinin, masumiyet delillerinin (fait justificatif) toplanmasını isteyebilirdi. Müddeiumumi gerekçeli olması lâzım gelmeyen mütalâasını yazılı, kapalı ve mühürlü olarak verirdi. Müddeiumuminin mütalâası ancak raportör yargıcın raporundan sonra açılabilirdi. Esmein bu hususta gerek emirname hükümlerinden gerek Pothier'den naklen şunları yazıyor: "Dâva tamamıyla tahkik edildikten, müddeiumumiye evrak torbası tevdi edildikten ve müddeiumumî kendisine tevdi edilmiş torbayı mütalâası ile birlikte kaleme iade ettikten sonra torba mahkeme üyelerinden birine, heyete raporunu vermek üzere tevdi olunurdu". (Pothier, Ceza Muhakemeleri Usulü Sah. 466).

Gerçi torbadaki her kâğıt heyetin önünde birer birer okunurdu. Fakat ilk defa iş ile temasa gelen heyet iş hakkında hükme elverecek bir malumatı elde edebileceklerdi. Binaenaleyh rapora göre hüküm vereceklerdi; bu sebepten raporun büyük bir önemi vardı ve bu sebepten oy toplanırken oyunu en evvel raportör verirdi. Bütün mahkemelerde oy toplamağa raportörden başlamak âdet olmuştu; çünkü raportörün dâva olaylarına diğer memurlardan daha iyi bilgisi bulunduğu kabul edilirdi. Binaenaleyh zamanının âlimlerinin dedikleri gibi büyük bir otoritesi bulunan raportör üyenin seçilmesi çok önemli idi. Buna rağmen

emirname bu hususta hiç bir işaretle bulunmamıştı. Bailliliklerde ceza kaymakamları raportörlük ederlerdi; bunların raportörlük etmek haklarının 1553 tarihli emirnameye dayandığını zamanının meşhur cezacı SERPILLON bildirir. Serpillon 1557 tarihli bir emirnameyi ve bir çok mahkeme kararları ve nizamnameleri de zikreyle ve bunun bir "epice" meselesi olduğunu bildirir. Diğer taraftan ceza kaymakamı aynı zamanda eskiden istintak diye ifade etmiş olduğumuz ilk tahkikat (sorgu) yargıcı idi. Demek ki dâva tamamıyla onun keyfî kudretine bırakılmış oluyordu. "Blois" emirnamesi bu suiistimali kaldırmak istedi: "Parlömenda birinci derecede olarak görülmüş veya tahkik edilmiş dâvalarda, rökömanı, yüzleştirmeyi yapmış ve adı geçen dâvayı tahkik etmiş yargıç tarafından raporu yapılamaz". Fakat Blois emirnamesi yalnız parlömanlardan bahsettiği için hükmü birinci derecede muhakeme eden mahkemeler hakkında tatbik edilmemiştir. Teferruatı tanzim ile meşgul olmuş bulunan 1670 emirnamesinin bu hususta hiç bir şey söylememiş olması şaşılacak haldir.

Heyetin dosyayı tetkikine "dâvanın vizitasını yapmak" tâbiri kullanılır ve tâbir dâvanın iyiden iyiye tetkiki mânasına gelir. Yargıçlardan başka hiç kimse dâvanın vizitası ve raporun yapılması esnasında bulunamazdı; hattâ Kralın adamları (müddeiumumiler) dahi müzakerede bulunamazlardı.

Yargıçlar dâvanın tetkikinden sonra hükme geçmeden evvel sanığı son bir sorguya çekerlerdi. Tahkikatı yapan hâkimden gayri diğer hâkimler sanığı ilk defa bu son sorgusunda görürler, bu son sorgusunda sesini işitirlerdi.

Eğer müddeiumumi mütalâasında korkutucu ve şeref kırıcı bir ceza istemiş ise sanığın sorgusu "Sellette" denilen arkasız, üç veya dört ayaklı, ufak ve tah-tadan yapılmış bir iskemle üzerinde oturtularak yapılırdı. Sellette kelimesi dilde tâbirler arasına girmiş ve meselâ "bir kimseyi sellet'te oturtmak" tâbiri o kimseyi gizli tutmağa çalıştığı bir şeyi söyletmek için sorguya çekmek mânasına gelir. Korkutucu ve şeref kırıcı cezalar dilimize «mücazatı terhibiye» tâbiriyle tercüme edilmiştir (T.C.K. mad. 587).

Eğer müddeiumumi korkutucu ve şeref kırıcı bir ceza istememiş ise son sorgu maznun "barre"nin veya mahkeme parkesinin arkasında baş açık ve ayakta durduğu halde yapılır. Barre, türkçemize jimnastik tâbirleri arasında aynen girmiştir. (Bar fiks) Bar, demir veya tahta bir çubuktur, bir yeri çevreler ve kapatır. Mahkemeye ayrılmış bu yere "parc" (park) denirdi. Yargıçlar parkın içinde bu gün kürsü diye ifade ettiğimiz bir kerevit üzerinde otururlar ve müddeiumumilerde Kralın parlömana başkanlık ettiği zamanlarda parkın içinde yerde yani kerevitin aşağısında bulunurlardı. Müddeiumumilik parke (parquet) adını, bulunmuş olduğu yerden almıştır. Yargıçlar ayakta durmazlar otururlar, bu sebepten onlara "oturmuş yargıçlar" denir. Müddeiumumiler sözlerini ayağa kal-karak söyledikleri için onlara da "ayakta yargıçlar" denir.

Avukatlar parkın dışında bar'ın arkasında dururlar ve müdafaalarını yapar-

ken bara dayanırlardı. Bu sebepten avukatlık mesleğine de baro (barreau) dendi.

Demek ki mahkemelerde yargıçlar için ayrılmış yer bar ile çevrelenir ve bu çevrilmiş yere "parc" (park) denirdi. Bu gün müddeiumumiler, onlarsız heyet toplanamayacağından ve hâkimler sınıfına dahil bulunmalarından hâkimlerle beraber ve heyetin sağ tarafında kerevit üzerinde otururlar. "Bar"ın arkasındaki yerini bırakıp barın önüne geçmiş olan avukatlar ise yalnız Avusturya'da ke-revitte ve heyetin sol tarafında otururlar. Binaenaleyh son sorgusu yapılacak olan sanık, hakkında talep edilen cezaya göre ya mahkemenin içinde baro ile yargıçlar yeri arasına konmuş tahta iskemle üzerinde (selette) veya barın arkasında veya mahkeme parkesinin dışında yani arkasında ayakta başı açık dururdu. Emirname yalnız selet üzerindeki sorgudan lâzım bir formalite (şekil, merasim) olarak bahseyler. Binaenaleyh bazı mahkemelerde selet üzerinde yapılmayacak sorguyu yapmamak âdeti girmişti. 13 Nisan 1703 tarihli bir tefsir (Kral deklerasyonu) sanıkların, kendilerini kendi ağızlarıyla müdafaa etmek hususundaki tabii haklarından mahrum edilmemelerini bildirdi. Yargıçların, sorgu yardımı ile fiilin hal ve şartları hususunda tenevvür edilmelerine mâni olunmamasını bildirdi. Sanıkların daima ya selet üzerinde veya baro'nun arkasında son sorguları yapılmalı idi.

Bazan dâvanın tahkiki eksik kalmış, bitmemiş olabilirdi. Dâvanın vizitasından (tetkikinden) ve sanığın son sorgusu yapıldıktan sonra yargıç delillerin kâfi olmadığını görür ve vereceği hüküm hakkında tereddüde düşmüş bulunursa iki yoldan birini tâkip ederdi: a) Yargıcın şüpheleri sanık aleyhine mevcut kuvvetli karinelere doğmuş ise o kuvvetli karinelere sanığı masum olmaktan ziyade mücrim olduğuna yargıcı meyil ettiriyorsa o zaman yargıç sanığın ikrarını sağlamak için işkenceye konmasına hüküm verir. b) Yok yargıcın şüphe ve tereddütleri sanık lehine ise meselâ son sorgusunda ve yüzleştirmesinde şahitlere ta'nı tazammun eden ve vakialara dayanan beyanlarının doğruluğu sâbit olduğu takdirde masum olduğunu meydana çıkartacak ise o zaman yargıç ya sanığın istidası üzerine veya re'sen sanığın ileri sürmüş olduğu vakalar ve ta'nlardan kendisine en haklı gözükenleri yeni bir tahkik konusu kılmak için özel bir hüküm verir. Buna sanığın lehine olan vak'aları kabul etmek denir.

Şimdi işkenceyi veya sanık lehine olan fiillerin tahkikini anlatmadan evvel tatbikattan verdiğimiz misâle dönelim:

Bradier, Simare ve Lardoise hakkındaki tahkikat bitmişti, şimdi artık hükmün verilmesi kalmıştı.

Tahkikatı yapan muavin yargıç evrak torbasını müddeiumumiye tevdi eyledi. Müddeiumumi mütalâasını yazdı, kapadı, mühürlü ve evraka ekledi. Mütalâayı ihtiva eden mühürlü zarf duruşmada raportörün raporunun okunmasından

sonra açılacaktı. Fakat müddeiumumi bütün bu yapılan ve yapılacak muamelelerde hazır bulunmağa hakkı yoktu.

Yargıçlar toplantıya dâvet edildiler.

11 Ağustos 1785 de yani suçun işlenmesinden iki buçuk sene sonra Lardoise, Bradier ve Simare bir sabah hapishaneden alınarak baillilike getirildiler. Sanıklar baillikte müzakere odasına yakın bir odaya kondular ve orada mahkemeye selet üzerinde sorguları yapılmak için çıkma zamanını beklediler.

Duruşma sanıkların giyaplarında açıldı. Mahkeme her türlü huzuru kaçırtan kontrolden uzak bir tarzda bir müzakere odasının mahremiyeti içinde idi. Ceza kaymakamı mahkemeye gelmedi. Muavini başkanlık etti, yanında üye olarak dört yargıç yer almıştı. Dâvanın vizitası yapılmğa başlandı. Bütün tahkikatı muavin yapmıştı. Raporu da o hazırlamıştı. Torbadaki evrakı birer birer okumağa başladı; arada sırada durup ufak şahsî mülâhazalarını ilâve ediyordu. Yargıçlar onu dinliyorlardı (1). Muavin birden bire sustu, raporun okunması bitmişti. Müddeiumuminin mütalâa ve talebini hâvi zarfı açmak zamanı gelmişti. Dâvanın vizitasının son işlemi olarak zarfı açtı. Talep edilen ceza "Tekerleğe Konmak" idi. Tekerlek cezası mahkûmun kol ve bacaklarını, kaburga kemiklerini, kafasını bir demir çubukla vurup kırdıktan sonra vücudunu havaya yükseltilmiş bir tekerleğin üzerine kolları, bacakları sarkık bir tarzda bırakılması ve orada ölüme intizar ettirilmesi cezası idi. Talepler daima gerekçesiz olduğundan teker üzerine atılmak talebi de gerekçesiz idi. Talep edilen ceza korkutucu ve şeref kırıcı olmasından sanıkların sorgusu yargıçların yeri ile bar arasına ve mahkemenin parkesine konacak selet üzerinde yapılacaktı. Selet kelimesinin bugün bizim anlayamadığımız korkunç bir mânası vardı. Eski hukukta bir çok ferî cezalar timsali idi. Meselâ baba katilinin başını bir siyah örtü ile örtmek gibi; bu ferî cezalar hayal ve hisse tesir ederdi. Selet'te timsali bir vaziyet idi. Mahkemenin ortasında bir iskemle üzerinde oturmak gibi tabii bir hal seletin üzerinde zamanın silemiyece-

(1) Gerdanlık hâdisesinde dâvanın vizitası ve raporun okunması bir hafta sürmüştü.

Kardinal Rohan kendisinden uzak duran, Kraliçe Marie Antoinette'in hüsnü nazarına üzerine çekmek aşığı ve başvekili olmak hususunda büyük ihtiras taşıyordu. Kontes "de la Motte" kardinalin bu halinden istifade ederek onu aldattı. Kontes kardinale kralın kraliçe için almamakta ınat eylediği bir gerdanlığa kraliçenin çok büyük bir arzu ile mâlik olmak istediğini söyledi. Gerdanlığın değeri 1.600.000 frank (livre) idi. (80000 altın) Rohan bu hileye aldandı ve gerdanlığı kuyumendan satın alıp kraliçeye verilmek üzere kontes (de la Motte) verdi. Gerdanlık kontesin elinde sıra kadem bastı. Kardinal bedelini ödeyemedi ve iskandal da meydana çıktı. Kontes ile birlikte Bastille hapishanesine atılan kardinal Paris parlömantosu tarafından beraat ettirildi ve sürüldü. Kontes doğulmeğe ve kızgın demirle damga vurularak "Salpetriere" e atılmağa mahkûm edildi. Fakat kontes Salpetrier'den kaçarak Londraya gitti. Gerdanlık meselesinin bazı noktaları üzerinde hâlâ şüpheler mevcuttur.

ği bir şerefsizlik teşkil ederdi. Bu sebepten mümtaz kimseler selet'te oturtulmazlardı; meselâ Kardinal de Rohan'î Paris parlömanı selet üzerinde oturtmadı.

Başkan seletin mahkemeye yargıçlarla baro arasına konmasını ve sanıkların sorguları yapılmak üzere sıra ile getirtilip selete oturtulmalarını emretti.

Sorgu başladı. Her yargıç istediği gibi sual sorabilirdi. Paris Parlömantosunun yargı dairesi içinde sanıkların cevaplarının zabta alınması emredilmişti; diğer kaza dairelerinde sanıkların cevapları zabta alınmazdı. Sanıkların kaderi bu sorgu esnasında yargıçların üzerinde bırakacakları tesire bağlı idi.

Yukarıda da arz eylediğim gibi sanığın son sorgusu yapıldıktan sonra yargıç delilleri ya mahkûmiyet için kâfi görmez ve sanığın ikrarını elde etmek için işkenceye konmasına hüküm verir, yahut beraati için kâfi görmez yeniden tahki-ke hüküm verir.

Son sorgunun önemi sanıkların ileri sürmüş oldukları justificatif fiillerin kabul veya reddi dâvanın vizitasından sonra mümkün olurdu. 1670 emirnamesi yargıçlara ve mahkemelere justificatif bir fiilin deliline veya bu hususta şahit dinlenmesine ancak dâvanın vizitasından sonra müsaade ederdi. İleri sürülen justificatif fiilleri kabul etmekte veya reddeylemekte ise mahkeme mutlak bir yetkiye mâliktir. Sanığın lehe bir şahit bile dinletmeğe yetkisi yoktur. Sanığın sorgusu veya yüzleştirilmesi esnasında ileri sürmüş olduğu fiillerden hangisinin delil olarak kabul edileceğini hâkim seçerdi. Sanığın şahitlerini, yüzleştirmede derhal bildirmesi mecburi idi. Bu şahitler müddeiumuminin talebiyle çağrılır ve sanığın gıyabında dinlenirdi.

Sanığın görebildiği, öğrenebildiği tek şey hukuk dâvacısının vermiş olduğu istidalar ve o istidalara bağlamış bulunduğu evrak idi.

Roma Hukukunun ve skolastik devrinin zihinleri bozan tahlil tarzları dâvayı da iki safhaya ayırmak sonucunu vermişti. Bu iki safhadan biri suçluluğu tahkik safhası, diğeri masumiyeti suçsuzluğu tahkik safhası idi. Çünkü her dâvada bir dâvacı (İddia) ve bir de müdafî (Müdafaa) vardır. Müddeiumumi bir tahkikat yapar. Bundan sonra sanık mukabil, karşılık tahkikata geçer. Hak ve hukukları prensip itibarıyla yani esas itibarıyla müsavi olan iki hasımdan dâvacı olanı, takip edilen suçun suçlunun şahsında cezasız kalmaması için mümtaz tutulurdu. Suçlu olan diğerk taraf kötürüm bir halde bulundurulur ve müdafaa hakkına hüküm zamanında kavuşturulurdu.

Cezacılar tarafından geliştirilen ve adet ile teyit edilmiş bulunan bu nazariye korkunç idi. Misâl olarak arz eylediğim dâvada verilen Temyiz kararından da anlaşılacağı üzere nazariyenin geniş bir kabule mazhar olmuş bulunmasına rağmen bazı mahkemelerce riayete mazhar olmuyordu. Gerçekten yargıç ünvanını taşımağa lâyıf, vicdan sahipleri için tahkikat hakikatı olduğu gibi araştırmak-

tan ibarettir, bir kimsenin suçluluğunu isbat etmek aynı zamanda ve zaruri bir tarzda onun masumiyetinin doğru olup olmadığını tetkik etmektir. Fakat dar kâfı ve küçük kaygulu yargıçlar için nazariye huzuru sağlar, masumiyetin doğru olup olmadığını araştırmaktan kaçındırır idi. Onların kötü ihmalleri hukuki bir nazariye çehresi atırdı. Mekân beyyinesi nihayet sanıkların hüküm zamanında ileri sürecekleri bir justificatif fiil idi.

O üç suçlunun sıra ile ve birbirlerinin gıyabında işgal eyledikleri selet üzerinde ne söylemiş oldukları vicdanı tatmin edici tarzda malûm değildir. Fakat mekân beyyinelerini tekrarlamış oldukları kuvvetle sanılır. Sebebini bir cümle sonra arz edeceğim.

Baillilik mahkemesi Thomassinlerin birbirini tamamlayan, teyit eden beyanları karşısında suçluluğun sâbit olduğu mülâhazasıyla sanıkların masum bulduklarına dair istenen ikinci tahkike artık lüzum görmemiş oldukları da kuvvetle sanılır. Bu düşünce zamanında doğru gözökmüş olabilir. Fakat bu gün müdafaa esbabının gelişi güzel ret edilmiş olması vicdanımızı incitir.

Sanıkların mahkemede selet üzerinde söyledikleri zapta geçirilmeli idi. Halbuki zabıt kâtibi sanıkların iki ay evvel yapılmış sorgularında söylemiş olduklarını kelimesi kelimesine kopya etmekle iktifa eylemiştir. Sanıkların müdafaa sebepleri aynı olduğundan iki ay evvel söylemiş oldukları da aynı olabilir, fakat aynı zamanda zabıt kâtibinin kopya ettiği beyanları yargıçların, dâvanın vizitası yapılmış olmasına rağmen meçhulleri kalmış olması da ihtimal dahilindedir. Bu usulsüzlükler adaletin mahiyetini göstermeye kâfi gelir.

Usulsüzlük yalnız burada değil tahkikatı yapmış olan yargıç karşısında bir muarız bulunmadan diğer yargıç arkadaşları önünde eserini okuyor, hülâsa ediyor ve tefsir ediyor. Tahkikatta kusur varsa ne diğer yargıçlar bu kusuru görebilecekler ne de tahkikatı yapmış yargıç o kusurları gösterecektir. Aksine olarak fikrine ve görüşüne üstünlük vermeye uğraşacak ve raportör olması dolayısıyla muvaffak da olacaktır. Usulün bozukluğunu gösteren hallerden biri de budur.

Sanıkları, selet üzerinde sorguları yapıldıktan sonra tekrar hapisaneyeye götürüldüler. Arkasından müzakere başladı. Oya geçildi ve yargıçlar çoğunlukla mahkûmiyetlerine karar verdiler. Bundan sonra mahkûmlara verilecek cezanın müzakeresi başladı. Yargıçlar tekerlek, asmak ve kürek cezalarından biri üzerinde durdular. Yargıçlar üç sefilin hayatlarını başışladılar ve onları müebbed küreğe mahkûm ettiler. Artık iş yalnız ve yalnız müddeiumumiye tebliğ edilecek olan ilâmın yazılmasına kalmıştı. İlâmlar suçlulara tebliğ edilmezdi, suçlular aleyhlerine verilmiş hükmü infaz zamanında öğrenirlerdi.

İlâmda Lardoise, Simare ve Bradier'nin kendilerine isnat edilen cinayeti işlemiş oldukları kanaati tahkikat ve duruşma ile sabit olduğu o zamanın ifade tarzı ile yazılmıştı. Aşağı derecedeki mahkemeler bugünkü ifade tarzına çevirdiğimiz

tormülü yazmağa mecbur idiler. İlâmlarda gerekçe yoktu (1). İlâmda tâkip sebebi yazılmadığı gibi fiilî ve hukukî hiç bir meselenin münakaşası yapılmazdı.

İlâmda üç sanığın aşağıdaki hususları işlemiş olduğuna kanaat edildiği bildiriliyordu :

1 — Thomassinlerin evlerine girmiş olduklarına, 2 — Kapalı yeri kırmak suretiyle girmiş bulduklarına, 3 — Thomassinlere fena muamelelerde bulunmuş olduklarına, 4 — Kocaya bıçakla vurmuş bulduklarına, 5 — Karı ve kocayı bir yatağa bağlamış bulduklarına, 6 — Karının boynundan gümüş bir haçı çalmış olduklarına. Karı Simare'in üzerinden çıkan haçın kendisinden alınan haç olduğunu tanımıştır. 7 — Karının cebinden 9 livre çalmış olduklarına, 8 — Bir sandığı karının cebinden aldıkları anahtarla açmış ve sandıktan altundan yapılmış bir haç ile karıya ait elbiseler çalmış olduklarına, 9 — Kocaya ait eşya çalmış olduklarına, 10 — Domuz yağı ve 140 ilâ 150 livre çalmış bulduklarına.

Bu gün ilâmlar böyle yazılmaz. Bir kere 3, 4, 5 numarada yazılmış olanlar bir tekrardan ibarettir. Sonra bugün cezayı şiddetlendiren sebepleri daha açık yazarız. 1 — İçinde adam oturur yere içerden ve dışardan kapı kırmak ve duvar delmek suretiyle, 3 — Geceleyin, 4 — Bir kaç kişi tarafından toplu olarak, 5 — Şiddet kullanılarak, 6 — Silâhli olarak para ve menkul eşya hırsızlığı yapıldığına... (Mad. 493 No. 3, 4, 9. Mad. 495, 497, 461 No. 2).

İlâmda sanıkların cezalarının şiddetlendirilmesinin veya hafifletilmesinin gerekçesini teşkil edecek olan sabıkalarından bahis bile yoktur. Bunun sebebine gelince bu gün ceza dâvalarında suçtan ziyade insanları muhakeme eyleriz, eskiden suç muhakeme edilir ve insan yani suçlu muhakeme edilmezdi. Bu sebepten dosyada üç sanığın şahısları hakkında toplanmış malûmatı havi tek bir kâğıt yoktu.

"Chatelet" eski Paris surlarının iki kulesine verilmiş ad idi. Büyük Chatelet ceza mahkemesi merkezi idi. Küçük Chatelet hapisane idi. Bu gün yıkılmış olan bu kulelerden birincisinin yeri semt ismi olarak kalmıştır.

Chatelet'deki ceza mahkemesinde "Kırmızı Kitap" adını taşıyan bir deftere mahkûmların şekilleri ve bütün mahkûmiyetleri geçirilirdi. Sanıkların sabıkalarını tesbit için "Kırmızı Kitap"a müracaat edilirdi. Yalnız kırmızı kitabın kullanılması Chatelet mahkemesinin vazife hududu dışına çıkmazdı.

Chaumont bailliginin verdiği hükmün ne olacağını arz etmeden evvel muhakeme usulünün bahseylediğimiz bazı önemli hallerini arz etmek isterim :

(1) Bu gün hükümler mutlaka esbabı mucibeyi ihtiva eyleyecektir. (Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu Mad. 260, 261).

1 — Müdafaa — 1670 tarihli emirname sanığı bir müdafiiin yardımından mahrum ediyordu, hattâ bir müdafiiin sanığa yardım eylemesini yasak ediyordu. Sanık daima kendi ağzı ile cevap verecekti. Sanığın kendi ağzı ile cevap vermesi prensipi bu gün engizisyon usulünün yürürlükte olduğu hazırlık ve ilk tahkikatta — sanığın bir avukatla teması men edilmeksizin — câridir.

1670 emirnamesi sanığın kendi ağzıyla cevap vermesini yalnız ilk sorgusunda istemekle yetinmiyordu, tahkikatın her halinde sanığı bir müdafiiin yardımından mahrum ediyor ve kendi ağzı ile cevap vermeğe mecbur bırakıyordu. Yalnız emirnamede sayılmış bulunan suçlarda yargıç sanığa, sorgusu yapıldıktan sonra istediği kimse ile temas ve münasebette bulunmasına müsaade edebilirdi, fakat bu temas ve münasebet bir müdafaanamede ifadesini bulmuş müdafaa halini alamazdı. Layihaya göre sanık zimmetine para geçirmek, ihtilâs ve irtikâp, hileli iflâs memur veya şirket ortağı tarafından mali veya banka işlerinde işlenen hırsızlık suçları ile takip edilen suçlu sorgusundan sonra kendi memurlar ile münasebete girebilirdi. Ölüm ve emsâli çok ağır cezaları mucip suçlarda sanığın herhangi bir kimse ile münasebette bulunabilmesine müsaade olunmazdı.

Teklif edilen lâyiha koyduğu müdafaa yasağında 1539 emirnamesinden daha az mutlak gibi gözükmesine ve müphem sözlerle yargıca yetki verir gibi bulunmasına rağmen müdafaa yasağını şiddetlendiriyordu. Müdafaa bahsinde de birinci başkan Lamoignon sanıklar lehine çalıştı. Sayılan suçlar dışında ve korkutucu cezaları yani ölüm ve diğer sanığın cismi üzerinde infaz edilecek cezaları müstelzim suçlarda lâyihanın açıkça teessüs edebilmiş âdetleri ilga ederek sanığın hiç bir kimse ile temasa gelebileceğini bildiren maddesi hakkında dedi ki: "Bu madde yargıcı, sanıklara bir müdafii vermekten men ediyor, hattâ yüzleştirmeden sonra da men ediyor ki bu bidat sanıklar hakkında pek şiddetli bir tedbir teşkil ediyor". Bundan sonra Lamoignon serbest müdafaa lehine ancak gelecek asırda kulaklara ve vicdanlara ulaşabilecek asil fikirleri ortaya atmıştır. "Eğer müdafii bir iki suçluyu kurtardı ise müdafisizlikten bir iki masumun da mahvolabilmesi mümkündür. — Adliyeye gelebilecek musibetlerden en felâketlisi bir masumu öldürmektir, bin suçluyu beraat ettirmek bir masumu öldürtmek musibetinden yeğdir —".

Sanıklara bir müdafii verilmesi âdeti emirnameler ile kanunlarla tanınmış bir imtiyaz değildir. Bütün beşerî kanunlardan daha eski olan tabii hukuktan iktisap edilmiş bir hürriyettir —".

Emirnamelerimiz sanıklardan o kadar çok menfaatler söküüp aldı ki kalanlarını onlar için muhafaza eylemek muhik olur. —

Eğer muhakeme usulümüzü Romalıların ve diğer milletlerinki ile mukayese eyleyecek olursak Fransada tatbik edilenlerden, hususile 1539 emirnamesinden beri tatbik edilenlerden daha şiddetlisi bulunmadığı gözüktür. —

Yargıçların yalnız bir çok fiillerle karışmış cinayetler için sanıklara müdafii verebilecekleri ve maadasında veremeyecekleri emredilebilir, fakat sanığa müdafii verilebilecek cinayetlerin hangileri olduğunu beyan etmek ve bu suretle bütün diğer suçlarda müdafii bertaraf eylemek son derece tehlikeli olur.—”

Bu sefer de Lamoignon karşısında Pussort merhametsiz tenkil tarzının müdafii oldu. “Sanığa verilen müdafiiin, müvekkilinin her yol ile cezasız kalması lüzumunu ispat eylemesi kendisine şeref kıldığıını; ve bu tarzda harekete mezun bulunduğuna vicdan rahatı ile inandığını tecrübe bize göstermektedir”. Pussort seleflerinden şansölye Poyet’in dâvası hâdisesini hatırlatmak cür’etinde bulunarak dedi ki “Emirnamenin bir şey söylememiş, oıması çeşitli tefsirlere sebep oldu... Bu da yargıçları emirnameyi çeşitli surette kullanmağa sürükledi; kimi sanığa müdafii verilmesini mutlak surette reddetti, kimisi herhangi bir ittihâmda müdafii vermeği kabul etti; kimisi de yalnız bazı hallerde müdafii verdi... Bu gibi müdafilerin vazife ihtilâfı çıkartmakta, usulde butlan sebepleri bulmakta ve sayısız hâdiseler çıkarmakta ne kadar mahir oldukları malûmdur? Bir sanıktan hiç bir şey esirgenmediğinden, aleyhe ve lehe olan bütün kâğıtları okumak lâzım bulunduğundan çok avukat tutmak ve masrafları verebilmek imkânına mâlik olanlar için dâvayı ilânihaye sürüncemede bırakmak çareleri eksik değildir. Böylece müdafii zenginlere cezasız kalmaları için verilmektedir..” Pussort burada tecrübe ile sabit bir hakikat ile, Poyet’in muhakemesi ile karşıkarşıya bulunuyordu. Fakat yazılı ve gizli geçen bir muhakeme usulünün, ismine lâıyk olmak için, merasim ile yüklü bulunacağından tezvire müsait bir saha arz etmesi mantığının icabı idi.

Talon maddedeki şiddeti hafifletmek için müdafiiin umumiyetle ve bahusus sırf şahadete bağılı dâvalarda bertaraf edilmesini kabul eyledi. Fakat aleyhe ve vesikaların getirilmiş olduğu ve lehe vesikaların da getirilmesi mümkün olacak dâvalarda, bu dâvaların hangi dâvalar olduğunu emirnamede, tehlikeli olabilecek bir saymağa kalkışmaksızın sanığa yine “umumiyetle bir müdafii verilmesini teklif etti” Talon misal olarak bugün bir kısmına Ceza Kanunumuzda (Madde. 445, 447) neseb cürümleri diye ifade edilmiş, suçları zikreyledi. Ve maddeye bir çocuğun veya bir şahsın değiştirilmiş olması ile bu mahiyette olan suçlar kaydının konmasını istedi. Madde Talonun teklifi kabul edilerek müdafiiin kabul edileceği hallere “neseb suçları ve ahvali şahsiyeye taallük eden diğer cürümler” hali de eklendi.

Müdafii hakkını sağlamak için kanun metnine şu kayıt kondu: “Usulde bir butlan sebebi bulunup bulunmadığının hükümden evvel tetkikini yaradıcı vicdanına terk edelim” Information’da aleyhe ve lehe olan şahadetlerin geçirileceğini emreden maddesi de aynı zihniyetle yazılmıştı. Engizisyon muhakeme usulünde hâkim hata işlemez ve tâkip eylediği sanığı aynı zamanda müdafii eyer karinesi cari idi.

(Devamı var)